

GYŰJTŐ: PÖCZE GYÖNGYI	
GYŰJTÉS IDEJE: 2016	

PÖCZE GYÖNGYI

A SOMOGY MEGYEI CÖLÖLY

FALU NŐI VISELETE

Föd. mutató: Cölöly

Ruházat, viselet, textília

Irattartó

A SOMOGY MEGYEI CSÖKÖLY FALU NŐI VISELETE

Témavezető:

Dr. Dóka Krisztina

Készítette:

Pöcze Gyöngyi

Táncos és próbavezető szak

Néptánc szakirány

2016

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretném megköszönni a szakdolgozatom elkészítéséhez kapott anyagi és erkölcsi segítséget, illetve a rengeteg támogatást a következő személyeknek és intézményeknek.

Külön köszönöm az önzetlen segítséget Pisztor Zsófia etnográfusnak és a Rippl Rónai Múzeumnak a tárgyi gyűjtemény megtekintéséért és a hasznos bibliográfiai iratok összegyűjtéséért.

A Néprajzi Múzeum dolgozóinak, akik mindig készségesen segítettek a kutatómunkám során.

Özvegy Illés Mihálynénak adatközlőmnek és szállásadómnak, aki élményeinek elmesélésével és hatalmas tudásával nagyban hozzájárult szakdolgozatom alakulásához.

Szintén köszönöm Dr. Dóka Krisztina tanárnőnek, a konzulensemnek, akinek segítőkészsége, értékes és hasznos megjegyzései, észrevételei nagy mértékben a segítségemre voltak a szakdolgozatom elkészítésében.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. Dél- Dunántúli régió.....	4
2. 1. Belső Somogy területe	4
2. 1. 1. Csököly település.....	5
3. Néprajzi viseletleírások Csökölyről	8
4. Népviselet	10
5. A női viselet elemei	12
5. 1. Vászonruhák	12
5. 1. 1. Ingek	13
5. 1. 2. Pendely, <i>péntöly</i>	14
5. 2. Bőrruhák	15
5. 2. 1. Ködmön	16
5. 2. 2. Női suba.....	19
5. 3. Finom matéria ruhák.....	19
5. 3. 1. Alsószoknya.....	19
5. 3. 2. Felsőszoknya.....	21
5. 3. 3. Mellény, <i>pruszli</i>	21
5. 3. 4. Vállkendő.....	23
5. 3. 5. Kötény.....	23
5. 4. Asszonyok fejviselete	25
5. 5. Leányok hajviselete	27
6. Kiegészítők	28
6. 1. Ékszerek (fülbevaló, nyaklánc, melltű)	28
6. 2. Harisnya	29
6. 3. Lábbeli	30
7. Teljes öltözetek.....	31
7. 1. Kicsi gyermekek hétköznapi viselete	31
7. 2. Fehér gyászviselet Csökölyben.....	31
7. 2. 1. Pendely, <i>Péntő, Péntöly</i>	32
7. 2. 2. Felsőszoknya.....	33
7. 2. 3. Kötény.....	33

7. 2. 4. Ing, rékli.....	34
7. 2. 5. Fejviselet.....	34
7. 2. 6. Vállkendő.....	35
7. 2. 7. Lábbeli	35
8. Különlegességek	35
8. 1. Magyar Posta	35
8. 2. Moldován Domokos Halálnak halálával halsz	35
8. 3. Csökölyi baba	36
9. Összegzés	37
10. Felhasznált irodalom	39
Rövidítések	41
Kéziratok jegyzéke	42
Képek jegyzéke	42
Rajzok jegyzéke	44
Melléklet	46

1. Bevezetés

Napjainkban a hagyományos népviselet már leginkább csupán a színpadon köszön vissza ránk. Sok esetben a helyi ünneplő került a színpadok forgatagába, amelyek nem biztos, hogy régen táncos szerepet töltöttek be. Találkozhatunk reprodukált ruhadarabokkal is, hiszen az eredeti példányok hiányos számban a múzeumok vitrinje mögé kerültek. A legrosszabb eset, amikor a viselet részben, vagy teljes mértékben elveszik, ezáltal a feledés homályába merül.

Szakedolgozatom témaválasztását illetően, egy olyan falu viseletéről kívántam szót ejteni, amely már nemigen él a köztudatban. Ha Csökölyt említjük, akkor csupán a fehér gyászviselet emlékei kerülnek előtérbe a tanulmányaink során. Ezen a vidéken különleges és színes viseletekről is szólnak elvétve tanulmányok és kéziratok. Számomra a legfelemelőbb dokumentumok Maác László, Knézy Judit, Dr. Gönyei Sándor, Gönczi Ferenc és Gáborján Alice felfedező munkái voltak. Nálam több mint fél évszázaddal idősebb iratokat a kezemben tartva és vizsgálva gondolkodtam el azon, hogy ennek a falunak a különös viselete hová lett.

Ellátogattam Csökölybe, ahol Özvegy Illés Mihályné Zsebi Erzsébet (született 1936-ban) kedves vendéglátómként élményeket, régi hangulatokat, fényképeket és rengeteg információt osztott meg velem a saját és a falu életével kapcsolatban. A kéziratokon felül kiemelkedő helyet kapott L. Kapitány Orsolya és Imrő Judit Somogy megye népművészete című könyve és Fórián Mária Magyar parasztviseletek átfogó munkája is. Ezeket a dokumentumokat felhasználva igyekeztem minél színesebben, képek és rajzok által érthetően bemutatni Csököly falu női viseletét.

A helyi hagyományokat tekintve helytörténeti kiállító épület alakult 2015-ben, amely az épület karbantartási munkálatait követően megtekinthetővé válik hamarosan. A csökölyi fiatalság pedig néptáncgyűttest alapított a közelmúltban. A falusiak elmondása alapján igyekeznek összegyűjteni a megmaradt viseletdarabokat, hogy a későbbiekben a helyi táncaik alkalmával saját öltözetükben archív módon tudják bemutatni kultúrájukat.

Dolgozatom csupán a női öltözködés témakörét érinti, azonban a későbbiekben érdemesnek tartom a férfi viselet és a helyi szokások részletesebb bemutatását is vizsgálni és összegezni. Remélem, hogy rendszerező munkám több kutatási kedvet indít másokban is Csököly és környékét illetően.

2. Dél-Dunántúli régió

A Zala megye déli felétől Somogy és Baranya megyén keresztül húzódó terület, amely északi irányban a Balatonig terül el.¹

A török hódoltság erősen érintette a dél-dunántúli településeket. A régi hagyományok is jelentősen átalakultak a táj néprajzi arculatához képest. A hódoltság utáni telepítések alól menedéket nyertek a dél-dunántúli erdőségekbe menekült falvak, amelyek jobban átvészelhették ezt a korszakot, mint az Alföldiek.²

Ezen a vidéken a pásztorkodás kultúrájának ma is érződik a hatása. Táncát tekintve a múlt századig élőnek számított ez a kultúra. Párbajszerű mozdulatok, virtuskodás, gazdag eszközzel, eszköz nélkül, csoportos és szóló formában járt férfi vagy női vegyes páros táncok találhatók a vidéken. A régi stílusú ugrós mellett már megjelentek az új stílusú csárdások is. A friss csárdás Somogyban az egyik legarchaikusabb táncnak bizonyult.³

A dunántúli viseletet tekintve a terület fekvésének köszönhetően számos hatás érte. A Duna mellékén délszláv és szerb népcsoportok kultúrája terjedt az északi területek felé, illetve a magyar is nyugatra.⁴

2. 1. Belső-Somogy területe

Belső-Somogy délen elterülő részét a hosszan elnyúló Marcali hátság déli végén eredő Rinya folyó két félre osztja. Rinya mentéhez kapcsolhatók Belső-Somogy Drávától távolabb eső falvai is. A történelem alakulását tekintve a honfoglalás után a nyugati ritkán települt területen szláv lakosság élt. A török hódoltság idején unitárius gyülekezetek voltak jellemzőek, később azonban a lakosság a reformációhoz csatlakozott, és így az unitáriusok reformátusokká váltak.⁵

Földrajzi szempontból elsősorban a folyók által felhalmozott homok határozta meg a vidék talaj termőképességét. A kistérségben a mai napig jelentős az erdőgazdálkodás, mezőgazdasági áruterelés és a tejgazdálkodás. Néphagyománya a Dél-Dunántúl zene- és

¹ Martin Gy. 1995. 71.

² Martin Gy. 1995. 71.

³ Martin Gy. 1995. 73.

⁴ Balassa I.- Ortutay Gy. 1979. 319.

⁵ Borsos B. 2011. 98.

táncdialektus területéhez tartozik. Ezen a vidéken őrződött meg legtovább az ötlyukú hosszú furulya és a duda. A népviselet művészetében elterjedt az aprólékos inghímezés.⁶

2. 1. 1. Csököly település

Somogy megyében, az egykori Somogy vármegye Nagyatádi járás települése. Ma a kadarkúti kistérséghez tartozó kis falu, amely H alakban terül el. Régebben az akácos erdők elrejtették a fehér szalmazsuppos házakat az utazók elől. Elhanyagolt ősfalunak számított, amely a fiumei vasútvonal kiépítését követően kezdett kivetkőzni régi szokásaiból és archaikus viseletéből. Ez a vasúthálózat nagy befolyással bírt, főként a világháború idején, mert a település biztonságát fenyegette. Vallását tekintve, református többségű falu, ahol „divattá” vált az egykézés a 20. század első felében. 1926-ig a lakosság majdnem teljes mértékben református volt, később azonban csupán 60%-a lett. Az 1910. évi népszámláláson a község 1717 lelkéről számoltak be, viszont az 1920-as már csak 1605 lakót említett. Ez jórészt az egykézésnek köszönhető.⁷ A 2015-ös Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint a falu lakónépességének jelenlegi száma 175 fő. Jelenleg található roma nemzetiségi önkormányzat is a településen.⁸

„A falu zárkózott, otthonülő természetének tudható be, hogy a háború kitöréséig ebben a faluban mindenki népies, a szomszéd községektől merőben eltérő csökölyi viseletben járt.”⁹

Márkus Pál 1953-as elmondásai alapján működött tánciskola a faluban az 1900-as évek elején. A szervezett keretek előtti tánctanulási lehetőségeket a lakodalmak és a majálisok szolgáltatták. A majálisokat tavasszal tartották egy kijelölt napon délutántól estig. Itt megjelent a falu úri- és a paraszti rétege is vegyesen. A tánciskolák beindulása háttérbe szorította a szabadtéri rendezvényeket, és előtérbe helyezte a fedett helyiségekben tartott (vendéglő, fészter) bálakat. A rendre itt is, mint sok más vidéken a fiatal legényekből szervezett rendezők ügyeltek. Zöld ágakkal díszített, lampionokkal megvilágított vendéglő fészere adta a bál helyszínét. Több vendéglátó egység is volt a faluba, ezért felváltva tartották a mulatságokat. A főbb időpontok szüretkor, húsvétkor, karácsonykor, ó- esztendő napján, illetve húshagyókedden farsangi mulatságot is tartottak. Általában meghívó alapján

⁶ Borsos B. 2011. 98-100.

⁷ Gábos D. 1926. 3-4.

⁸ Központi Statisztikai Hivatal. 2015. 74. 178.

⁹ Gábos D. 1926. 3

szerveződött össze a közösség. A rendezvény rendre reggelig tartott, és a táncmulatság szüneteiben kisebb előadások is helyet kaptak. A zenét vonószeneke és réztrombita (csupán hallgatózene) szolgáltatta egymást felváltva. A bálokban már a tánciskolai táncokat is táncolták a régebbi magyar táncaikkal (lassú, friss, ugrós) együtt. Utóbbi főként az idősebb korosztály emlékezetében élt tovább. A tánciskolai táncok anyagának számított a keringő, a krajc pulka, a körmagyar, a padipadiné, illetve a rezgő és a gyors pulka. Az újabb hullámba már az angolkeringő, a fox, a tangó, a szving és a boszton is tanításra kerültek. A feljegyzésekből az is kiderült, hogy a vidék gazdagnak számított énekes körjátékokban és labdajátékokban is egyaránt.¹⁰

Népi szokásait tekintve a falusiak életében kiemelkedik a komák szerepe. Helyi jellegzetességnek számított az atyafiavéka és a komavéka. Előbbit a szülés után, utóbbit pedig a keresztelőt követően vitték. A komavéka tartalmát tekintve nagyon bőségesnek bizonyult rétesekben, főtt húsokban, becsinált levesben, fánkokban, kuglófokban és borban. A fiatal menyecske választotta ki a keresztanyákat (akár 10- 20 főt is) a leánykori barátnői közül. Az emberi élet fordulóiban a lakodalmi szokások szerint már a 14- 15 éves lányokat házasságra érdemesnek tartották.¹¹ A szerelmi életet tekintve a fiatal házasodások miatt kétszer, akár háromszor is általános volt a válások száma, sőt szeretőt tartani a legnagyobb dicsőségnek számított a faluban.¹²

Csököly község híres volt a szövő és fonó háziiparáról. A kender termelése általánosnak számított az egész megye területén, azonban a len csak kevés helyen termett, mint például Csökölyben. Főként az asszonyok érdemét szolgálta a len igényes feldolgozása. A környező falvakkal cserekereskedelem útján adták el a fonalat.¹³ Abroszokat, terítöket, törülközőket, díszkendőket és halottas holmikat készítették a szövés által. Jellemző még a területre a sáfrányos sárgítás és a főként férfiingek kezelőjére készített fehérvarrás.¹⁴ „Nagyon szép, finom lenvásznak készítenek. Gyönyörű, díszes szövésű futók, kendők, fejrevalók kerülnek ki a szövőszékből.”¹⁵

Csököly és környéke a kaposvári piacra is hordtak ki abroszokat, kendőket és zsákokat, azonban csak az egyszerűbb portékáikat sikerült eladni, mert a díszesebbeket nem tudták az emberek megfizetni.¹⁶

¹⁰ NM EA 4014. 1-2. 4.

¹¹ RRM NA_1719_84 6-8.

¹² Gábos D. 1926. 4.

¹³ M. Kerégyártó A. 1980. 64.

¹⁴ RRM NA_1719:84_2-3

¹⁵ Gábos D. 1925. 5.

¹⁶ NM EA 11767 21.

1924-ben megalakult a magyar Királyi Gazdasági Iskola, amely nagyban hozzájárult a falu megélhetéséhez, és kulturális fejlődéséhez. A csökölyi viselet az első világháborút követően kezdett el kikopni a falu éltéből.¹⁷

„A betelepüléssel arányban maradoznak el a régi szokások. Ezelőtt egypár évvel a népies viseletben járt itt mindenki. A lányok pártát viseltek, amelyből hosszú és díszes mintájú szallagok omlottak alá a kasmir- kendőre. A térdig érő színes, bécsipiros mintájú ráncos szoknyájuk ritkán suhog már. Himzett tutyijukat magassarkú, kivágott félcipő váltotta fel. Vasárnaponkint a párisi divat idétlen utánzatában feszelegtek.”¹⁸

Özvegy Illés Mihályné elmondása alapján a gyászviselet az első világháború idejében élte virágkorát, amely a második világháborúig tartott. Ünnepi viseletnek számított (például nagypénteken), amelyet mindenki magára öltött. A második világháború idején elmenekültek a faluból, így a könnyen mozgítható és praktikusabb viseletdarabokat magukkal vitték. A hátrahagyott ruhákat elásták egy ládában, azonban a visszatéréskor már nem találták meg őket, mert többségüket ellopták. Ezután pedig az uniformizálás időszakában már csak elvétve lehetett vasárnapokon látni ünnepi fél gyászviseletet (fehér fejszorító pánton színes kendő) felöltő asszonyt. Özvegy Illés Mihályné újjáélesztette a falu kikopóban lévő hagyományát, amely nemzetközi szinten vizsgált területté vált. Ezen cselekedetért 2015-ben Csököly falu díszpolgárává avatták.¹⁹

A Gyöngyösbokréta mozgalom időszakában a falvak rendszeresen bemutatták kultúrájukat egy összeállított művészeti alkotásban, amely tartalmazta a táncokat, énekeket és játékokat is. Általában Budapesten minden év augusztus 20-a táján előadásra is kerültek ezek a produkciók. Kaposvár környékét is utolérte a mozgalom szele, ugyanis a Csökölyiek is viselet, népszokások és néptáncbemutatókat tartottak. Kaposváron is rendeztek népművészeti bemutatókat, amelyben Szenna, Csököly és Törökkoppány is részt vettek.²⁰

¹⁷ Gábos D. 1926. 7

¹⁸ Gábos D. 1925. 4.

¹⁹ Özvegy Illés Mihályné interjú 2016. március 1. Csököly. Részletes szöveg megtekinthető a mellékletben.

²⁰ Pálfi Cs. 2011. 115.

Özvegy Illés Mihályné említést tett arról, hogy készült a falu életéről egy átfogó színdarab, amely Bölcsőtől a halálig címmel rendelkezett. Az egyik helybéli asszony készítette a szöveges részeket. A bemutató pontos idejét nem tudta meghatározni, valamikor

1. kép Csökölyi színdarab²²

az 1970-es évekbe kerülhetett rá sor. A Budapesten rendezett hagyományörző csoportok versenyén elnyerték az első díjat. Témája az emberi élet fordulóit taglalja a születéstől a házasságon át a halálig. A díszlet és a ruházat az archaikus népviseletet képezi, azonban már egyes képeket megjelentek kosztümös női alakok is.²¹

3. Néprajzi viseletleírások Csökölyről

Ebben a fejezetben összegyűjtöttem kutatásokat Csököly falut illetően az Ethnographia folyóirataira támaszkodva. Vizsgálatom fókuszában a viselet témakör meglétét helyeztem. Nagyban hozzájárult munkám sikerességéhez Molnár Ágnes: Somogy megye néprajzi kutatása az Ethnográfia évfolyamainak tükrében (megjelent: Somogyi Múzeumok Közleményei 8. kötetében 1987-ben) című műve, amelyből Csökölyre fókuszáltam viselet témakörben.

1889 szeptembertől októberig terjedő időszakban Vikár Béla tanulmányútjába Csököly is beletartozott. Gyűjtése átfogónak számított, mert a népmesék, a mondák, a balladák és a nyelvjárási sajátosságok mellett fényképfelvételeket is készített a helyi hagyományokról és a viseletekről. Külön figyelt a nemek, a korosztályok és családbeli státuszok feltüntetésére is. Munkája a népköltészet területén vált forradalmivá a különleges mesék által. Vikár Béla említése szerint a csökölyiek nagyon dolgozók voltak, azonban bizalmatlansággal fordultak a fényképezőgép iránt. Írásából kiderült, hogy három hétig

²¹ Özvegy Illés Mihályné interjú

²² Özvegy Illés Mihályné tulajdona

kellett győzködni a falusiakat, hogy a tévképzeteiket (például a fényképezés leveszi a formát az emberről, így az illetőnek nem marad sziluettje) eloszlassa. Ebben az iratban szerepel, hogy a falu erős dél- szláv (horvát- magyar) vegyülésen ment át, amely nyomai láthatóak voltak már 1889-ben is.²³

Az 1911-es számában megjelent Bátky Zsigmond értekezése a fehér gyászviséletet illetően. Részletesebben a fehér gyász fejezetnél lehet olvasni tanulmányát.

Előd Géza 1929-ben megjelent írásában a csökölyi esküvő teljes szokásrendjét leírja. Amikor a vőlegény tárgyalásokat folytatott a leány szüleivel a pénzről, akkor ruhaneműkre is kitértek, ugyanis a vőlegénynek megadott ruhaanyagból kellett a jövőbeli feleségének készítenie egy öltő ruhát, kabátot, legalább öt fejkendőt és egy pár cipőt. Csökölyben rendszerint télen, kiváltképpen februárban tartották az esküvőket jellemzően keddi napokon. Részletes viseletbemutatásra nem került sor, azonban érdekes volt számomra, hogy a menyasszonyt kik, és mikor öltöztették át. Az étkezés után a kamrába küldték ki a fiatalokat, hogy az egymásnak ajándékozott ruhadarabokat magukra öltsék. A menyasszonyt a legközelebbi asszony rokonai fosztották meg fátylától, majd kontyolták fel.²⁴

Fél Edit cikke 1935-ben jelent meg a 46. évfolyamában. A gyász színeinek vizsgálatával foglalkozott, amely Bátky Zsigmond tanulmányához hasonlóan világszinten tekintetbe vette a gyász sajátos helyi megéléseit. A hazai falusi hiedelemvilág (például fehér leples szellemek) és az egyházi liturgia színvilágával is azonosul a fehér szín.²⁵

1940-ben megjelent Beke Ödön vasalással és mángorlással foglalkozó írása. A vasalás a ruhanemű egyenesítése mellett a puhítást és a fényesítést is szolgálta. Avidéken három fajtájú technikát különböztet meg, mint például rézvasaló, gömbölű vas (rézvasaló), és a szenes vasaló. Munkájából kiderült, hogy Csökölyben téglázóvas (forró téglaráhelyezése a gyűrött részre) szolgáltatta a simítást.²⁶

Domanovszky György írása megjelent 1954-ben 65. számú évfolyaban. A magyar népviseletek története című kiállítás bemutatását végezte. Az Országos Néprajzi Múzeum negyedik termének negyedik vitrinje mutatta be a csökölyi viselet sajátosságait, mint a fehérgyászt, a kislányviséletet és a férfiak öltözködését illetően.²⁷

Az 1961-es Ethnographia 2. számának I. Közleménye Erdélyi Zsuzsanna munkáját fedi. A magyar népköltészet színszimbolikájának adatait közölte. Csökölyt a sárgításnál

²³ Vikár B. 1891. 118- 122.

²⁴ Előd G. 1929. 197- 200.

²⁵ Fél E. 1935. 13- 14.

²⁶ Beke Ö. 1940. 433-435.

²⁷ Domanovszky Gy. 1954. 596.

említi, Kínával és Törökországgal vonva párhuzamba. A sárga szín értelmezését a szerelemnek és beteljesült szerelemnek tulajdonítják.²⁸

1973-as Ethnographia különszámában is közölte a Moldován Domokor „Halálnak halálával halsz...” című rövidfilm forgatókönyvét. A csökölyi gyászviséletet korhűen ábrázolja. Részletesebb leírás található a Különlegességek című fejezetben.

1996-ban megjelent Knézy Judit Paraszti viselet-, szemlélet- és izlésváltozás Somogyban című tanulmánya, amelyben említésre került Csököly falu is. Fókuszában a falusi népek viseletében történő íratlan szabályai szerepelnek, amelyek alapján behatárolhatóvá és mindenki által érthetővé váltak a személyek titulusai. A vallás tekintetében a reformátusok viseletét jellemezték különböző színek (kék, piros, vörös-fekete, feketén zöld, fehér) amelyek megmutatkoztak a vászon, a bársony és selyem anyagokon. A környékben élő szegényebb katolikusok igyekeztek olcsóbb és színesebb anyagokból készült ruháikkal felzárkózni a többségben lévő reformátusokhoz. Az 1940-es évek után „cigányosnak” nevezték a katolikus viseleteket.²⁹

2011-ben Schubert Gabriella: A színek jelentősége az ember tájékozódásában és mindennapi élete szervezésében című előadása közlésre került a 122. évfolyamban. Munkájában a fehér gyászvisélet is helyet kapott.³⁰

4. Népviselet

A népviselet ruha funkciója (test védelme) mellett díszítette az emberek mindennapjait, és kifejezte társadalmi helyzetét a falu közösségében.³¹ Mára történelmi fogalomnak számít. A 18-19. században egész Európában és Magyarországon is élesen elhatárolódtak egymástól az úri divattól eltérő, falucsoportokra jellemző öltözködési szokások.³² A hazai öltözködésről először a 16-17. században külföldi ábrázolásokban értesültünk, amely a más népektől való eltéréseket, illetve a vagyoni és rangi elkülönüléseket is mutatták.³³

²⁸ Erdélyi Zs. 1961. 189.

²⁹ Knézy J. 1996. 373-378.

³⁰ Schubert G. 2011. 24.

³¹ Ortutay Gy. 1981. 16.

³² Flórián M. 2001. 11.

³³ Flórián M. 2001. 11.

A ruha az emberi test takarója, védelmezője, amely elemi szükségleteinkhez tartozik. A parasztság ősi, hagyományos viseletet őriz, amely a falu íratlan törvényei szerinti irányba fejlődött. Népviseleten azt az öltözéket értjük, amelynek anyagát a nép termeli, és a ruhát ebből az anyagból maga készíti. Ezek a ruhák vidékenként változtak, azonban a kisebb területeken szigorúan egyformák és kötelezőek voltak. Tágabb értelemben népviseletnek tekintjük azokat az öltözeteket, amelyek anyagát nem a nép kézimunkája szolgáltatta, sőt a ruhát sem a nép, hanem a kismesterember készítette hagyományos módon a nép ízlésvilága szerint. Sokszínűségét és megtartását nagyban elősegítette a közlekedés és érintkezés hiányossága, és a népesség vidékenként történő elkülönülése. Egy falusi nép egyénisége, faji mivolta, ízlésvilága és életfelfogása mind visszaköszön a viseletében. Figyelemmel kell kísérni a ruha anyagát, annak szabásmódját és változását is. A szabáson kívül sokszor a ruha elnevezései szolgáltatnak bizonyítékot az eredetére nézve. A különböző népektől átvett ruhadarabokkal együtt a nevüket is átvehették, sőt sokszor az úri osztály által használt nevek ragadtak át a köznyelvbe. Gyakran a ruha anyagáról történt az elnevezés, a régi név pedig elkallódott.³⁴

A Millenniumra készülődve a népviselet is a magyar nemzeti öntudat és összetartás szimbólumává vált. A Néprajztudomány módszeresen kutatta, és a mai napig is kutatja a még feltáratlan települések archaikus viseletanyagát. A paraszti életforma változását előidézte a 20. század közepén megnyilvánuló erőszakos politikai nézet, amely hazánkban 1960 körül érte el tetőpontját, amellyel előidézte, hogy a falusi lakosok életformájukat, öltözetüket és hagyományaikat uniformizálják. Ezt az időszakot, a kivetkőzés korának is emlegeti a szakirodalom.³⁵

1963-ban Lévainé Gábor Judit a komatál és a barátságok témakörét taglalta. Csököly is megjelenik munkájában, képekben és leírásokban egyaránt. Egy 1933-as Gönyey Sándor által készített fotót tekintve, a dolgozatomban későbbi viseletleírásaival megegyezik.³⁶

³⁴ Györffy I. 1933. 381- 385.

³⁵ Flórián M. 2001. 12- 14.

³⁶ Lévainé Gábor J. 1963. 233.

5. A női viselet elemei

5. 1. Vászoruhák

„Fehéreseléd” kifejezéseink őrzik a fehér vászonöltözet emlékét. Régen nem csupán alsóruhaként, hanem nyári munkaruhaként is szolgáltak a vászon ruhadarabok.³⁷ A fehér vásznot Nyugat- Európában őshonos rostrnövényekből, lenből és kenderből készítették szövés útján.³⁸ Magyarországon a vízszintes szövési technika volt honos, de régészeti adatok szerint elvétve volt példa függőleges vászonkészítésre is. A 13. században a népesség növekedése már nem volt egyenlő mértékben a házilag előállítható vászon mennyiségével, ezért keleti importból származó pamutfélék kerültek be először a kor módosabb gazdáinak, majd a parasztek öltözködésébe.³⁹ Ezen finomabb anyagok feldolgozásával és szövésével sok helyen a takácsok foglalkoztak.⁴⁰

A hazai parasztság kedvező helyzetben volt, mert a görög kereskedők pamutfonal országos bolthálózata Újvidéktől Pozsonyig a 17- 18. század fordulójára épült ki. A magyar közrend öltözködésében megjelentek a különféle pamut kelmék, amelyek később jelentős és meghatározó szerepet kaptak. Jellemzően pamutból készítették a rokolyákat, pendelyeket, bő gatyákat és a bő ujjú ingeket, azonban a pamut nem szorította ki a vásznot, mint ruhaanyagot. A 19. század első felétől gyakran említették a leírások, hogy a paraszti szövőszékek szolgáltatták továbbra is a hazai vászonszövést. Ezek a parasztvásznak nem rendelkeztek mintával, hanem a céhes takácsok jogának számított a díszítés.⁴¹

³⁷ Flórián M. 1997. 591.

³⁸ Flórián M. 1997. 591.

³⁹ Flórián M, 2001, 100

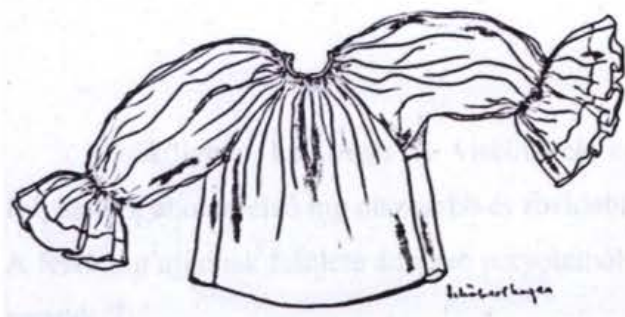
⁴⁰ M. Kerékgyártó A. 1980. 65.

⁴¹ Flórián M. 2001. 100-101.

5. 1. 1. Ingek

A 19. században a parasztasszonyok hosszú inge kettévált, így alakult ki a pendely és az ing.⁴² A somogyiak „egy párnak” nevezték a női viseletben az ing- pendely kapcsolatot.⁴³

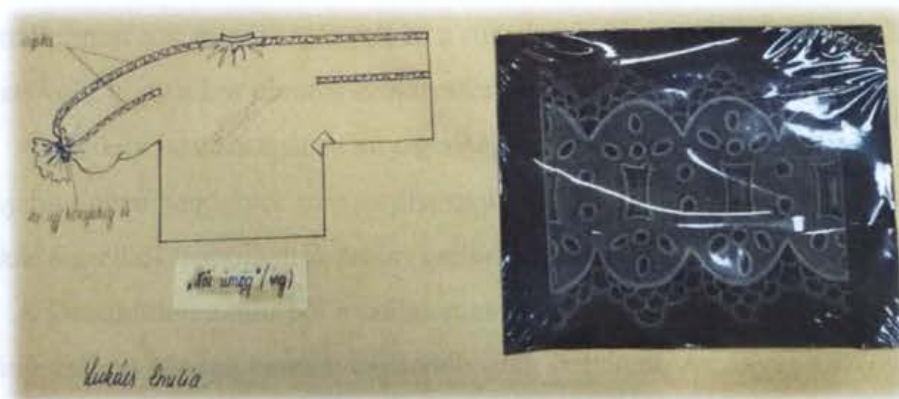
Csökölyben mellévarrt ujjú ingek voltak a jellemzőek. Ennek a szabástípusnak az eredete a reneszánsz Itáliába vezethető vissza.⁴⁴ Az 1. rajzon megfigyelhető, hogy a két hónalj részénél pálhákat, a derék részén pedig oldaltoldásokat helyeztek el, amelyek a

szabadabb mozgást engedélyezték. Az ing eleje közepén egy hasítékban nyitott volt, amely könnyebb utat adott a ruhadarab felvételekor. A bő ujjak a könyök alá értek és gyakran ráncolták is őket. Az ing ujjai általában hosszú, rávarrt fodorban végződtek.

1. rajz Csökölyi nyakba varrt bő ujjú ing „ümög”rajza⁴⁵

A 2. rajz alapján az ingek díszítését tekintve vékony csipke réteg húzódhatott az ujj részének közepe táján a törzsig, illetve a nyakvonalában is végig.

2. rajz Csökölyi ümög szerkezeti rajza és csipke mintája⁴⁶

⁴² Flórián M. 1997. 601.

⁴³ M. Kerégyártó A. 1980. 61.

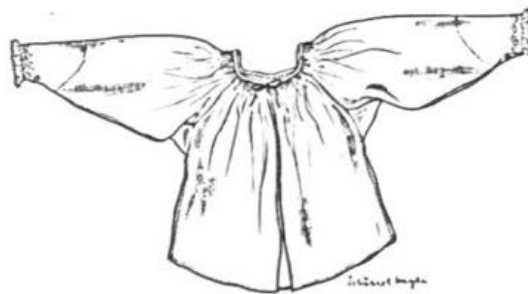
⁴⁴ Flórián M. 2001. 109.

⁴⁵ NM R 15323

⁴⁶ NM R 10756 rajz alsó részlete

Említésre méltó az idős nők hideg időben hordott „tuszlis” inge is, amelynek ujj részei csak egy szél bőségűek. A kétharmad részétől a kézfejjig fokozatosan szűkítették, majd az alkaron 15-18 cm magasan a *saját* anyagával bélelték.⁴⁷

Ez a ruhadarab is mellévarrott ujjú ing, amely pálhás toldással rendelkezik. Az eleje nyitott és felül köthető. A kéz rész elkeskenyedett végénél behúzás és csipke díszítés található.

3. rajz Tuszlis ujjú ümög szerkezeti rajza⁴⁸

Csökölyben két inget is viselhetek egyszerre (felsőruhából alsó lett az idők folyamán), ahol a felső ing díszesebb és rövidebb volt, mint az alatta lévő egyszerűbb párja. A felső ing ujjainak felülete átlátszó patyolatból készült, a nyak részére pedig csipkegallért varrtak.⁴⁹

5. 1. 2. Pendely, *péntöly*

A pendely feladatát tekintve az alsótest védelmi szerepét töltötte be. Erős vászonból készítették, mert sok mosást igényelt ez a ruhadarab. Nem volt jellemző a díszítése. Arra is alkalmas volt, hogy a kor divatos szoknyaforma vázát képezze.⁵⁰

A pendely hosszúságát és anyagbőségét a helyi felső szoknyaviselet határozta meg. A legújabb típusú pendelyek már az alsószoknyák formavilágához közelítettek. Jellemzően 4, 6, akár 8 szélből ráncolhatták széles gallérba, amelyeknek elől volt hasítékuk.⁵¹

A Dunántúlon a türebtől a szálak mentén annyi pendelyhosszúságnyi darabot vágtak ki, ahány szélnyi bőségű pendelyt szándékoztak készíteni. Az anyag szövött szélein szabás nélkül egymáshoz varrták, majd 30-40 cm-t a szélvégeken kihagytak az összevarrásnál, ami a szoknya hasítékát képezte. A pendelyek derékrésze és az alsó fele bőségét tekintve azonos.⁵²

⁴⁷ M. Kerégyártó A. 1980. 76.

⁴⁸ NM R 15318

⁴⁹ RRM NA_543_81

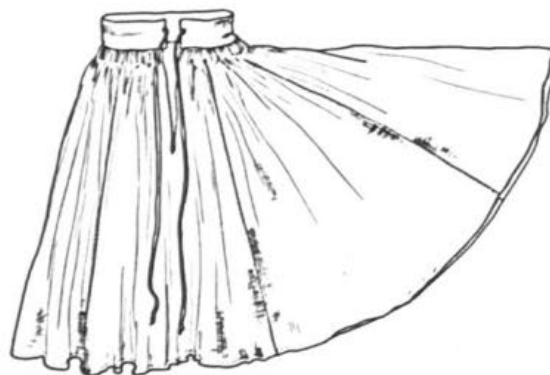
⁵⁰ Flórián M. 2001. 115.

⁵¹ Flórián M. 1997. 604.

⁵² M. Kerégyártó A. 1980. 76.

A néprajzkutatók készítettek Csökölyből feljegyzéseket, amelyek szerint itt is létezett mellréssel összevarrt pendely.⁵³

A legelterjedtebb a faluban a szélesebb derekú, tőránccal gallérba fogott pendelyek voltak. Általában az elejét nem ráncolták be, a hasított részt pedig hátul kötötték meg.⁵⁴ Az 5. rajzon is látható, hogy széles pártázatú, több szélből szabott, hátul hasítékolt, madzaggal összefogható alsószoknya jellegű *péntölyt* használtak.⁵⁵

4. rajz Csökölyi pendely hátoldali rajza⁵⁶

A képen látható négy vagy öt szélből szabott rövidebb szoknyát legalsó ruhadarabként viselték

5. 2. Bőrruhák

Az öltözködés egyik legősibb ruhatípusa. Legkönnyebben fellelhető anyag a bőr, amelyet az elejtett vad, vagy a tenyésztett állat szolgáltatott. Különböző ruházati darabok és lábbelik készültek belőlük.⁵⁷

A szörmés bőrruhákon lehet látni a legszembeütőbb különbséget az ünnepi, téli, főúri és paraszti viseletek között. A gazdagok apró állatok nemes szörméjéből és drága anyaggal borított szörmeruháival szemben a paraszti felsőruhák juhbőrből készültek. A juhbőr teljes felületét felhasználták, így egyéb borítás nélkül is viselhették. Tiltották, hogy a közemberek bőrruháikat bármiféle anyaggal befedjék, mert ezzel előljáróik öltözetéhez hasonlónak tették volna a sajátjukat.⁵⁸

Már a 14. század első felétől működtek bőrfeldolgozó céhek Debrecenben, majd később Eperjesen. A 15. századra a bőrműves céhek elterjedtek az egész magyar

⁵³ M. Kerégyártó A. 1980. 78.

⁵⁴ Flórián M. 1997. 604.

⁵⁵ Flórián M. 2001. 117.

⁵⁶ NM R 13409

⁵⁷ Flórián M. 2001. 128.

⁵⁸ Flórián M. 1997. 666.

nyelvterületen. Vargák, tímárok, szücsök szervezete a 15. századra behálózták az egész országot.⁵⁹

A hazai elit is felvette az új divatnak megfelelő vatelinos felsőruhákat, így a köznépre maradtak a korábbi „nemesi” ruhadarabok. A magyar parasztság továbbra is viselte a már meglévő egyszerűbb stílusú bőrruháit, ameddig a vastag, hímezhető juhborhoz hozzájuthattak. A jobbágyfelszabadítást követően a parasztság idővel újabb és újabb, egyre sűrűbben változó divatötletek követésével adta a világ tudtára a gazdagságát.⁶⁰

5. 2. 1. Ködmön

Az asszonyok ünnepi öltözködésében 18. századtól a ködmön az ország legnagyobb részén a legfontosabb szerepet játszotta. Szinte századunk elejéig hordták, jellemzően karcsúsított háttal, amely combközépig ért. A ruhadarabok legdrágábbikának számított. A „szép” ködmön értéke például 3 Ft 50 dénár volt, de a kevésbé díszeseket is meg kellett fizetni, ezért a legtöbb helyen hagyatékolták ezeket a viseleteket. Csökölyben fehér falú, fehér selyemmel kivarrt menyasszonyködmönben esküdtek örök hűséget a parasztlányok. Többen voltak, akiknek ilyenre nem tellett, ezért kölcsönkérték a másikat. Így akár egy menyasszonyködmönt egy ősz alkalmával harminc menyasszony is meghordozhatott a templomban.⁶¹

Három csoportra lehet osztani a somogyi ködmönök díszítésének elkészítését. A legarchaikusabb típus a bőrkivarrásos (applikációs) díszítési eljárás. A szücsök főként piros, fehér és zöld szattyánbőrből mintákat (virág, csipke) nyírtak ki szabadkézzel, majd a cifrákat a széleik mentén rávarrták a ködmönre. Itt a szücsök nem végeztek előrajzolást, és a szabad kézzel készített mintáik is az egyedi típusokat mutatják. A második csoportba tartoznak a bőrkivarrásos és hímezett díszítések. Változó, hogy milyen mértékben alkalmazták a két technikát egymás mellett. Az egytengelyes szimmetriára törekvést azonban betartották. Kivételnek csak a mellrész számított, ami alakjából kiindulva is aszimmetrikus elrendezést engedélyezett. A harmadik típust a hárászos hímezés adta. A megrendelő életkorától, vagyoni helyzetétől, nemétől és nem utolsó sorban a község izlésvilágától függött, így a legnagyobb változatosságot ez a technika szolgáltatta. A szücsök a mintákat gyakran hasonlóan elkészítették, azonban néhol változásokat tettek bele. Ez a típus Csökölyön is elterjedt volt.

⁵⁹ Flórián M. 2001. 129.

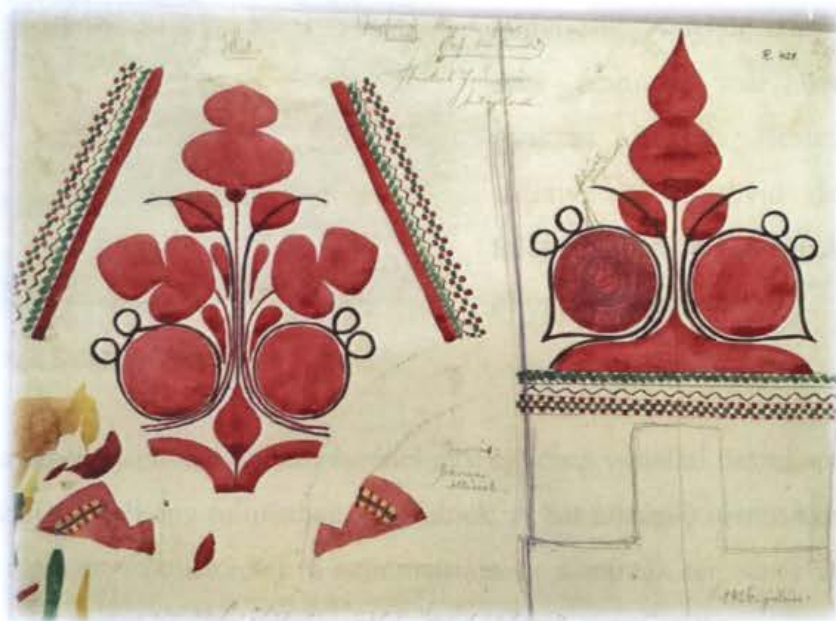
⁶⁰ Flórián M. 1997. 666- 667.

⁶¹ Flórián M. 1997. 669-672.

A fődísz mindig a hátsó részre került, ugyanis itt található a legnagyobb tér a kitöltésre. A ködmönök elejére, oldalára és az ujjaira is helyeztek mintákat.⁶²

Csökölyben is meg lehetett különböztetni a ködmön színei és mintatípusa alapján az azonos vallási felekezethez tartozókat. Piros irhás ködmönt viseltek a reformátusok, barna falú, tarka virágosban pedig a katolikusok jártak.⁶³

A református kisbunda sokkal egyszerűbb, mint a katolikusoké. A sokszöghátrészen rátétes virág motívum található vörös színnel. Törekedtek a szimmetriára, amely a 6. rajzon is jól látható.⁶⁴ Az ujj rész is szimmetrikus és főként a hátoldali virág motívumából építkezik.

5. rajz Református kisbunda⁶⁵

⁶² Malonyai D. 1912. 170- 177.

⁶³ Flórián M. 1997. 672.

⁶⁴ Torma L. 2001. 204.

⁶⁵ NM R. 428

Említésre méltóak a fehér nyílások, amelyek a ködmön ujj részénél az alsó bal oldali körön látható. A rátét kilyukasztása is egy mintaalapot szolgáltatott. A ködmönt körben

6. rajz Katolikus ködmön⁶⁷

bundásabb fehér szőrme szegélyezte.

A katolikus ködmönök a reformátusokéhoz képest túldíszítettek. Míg az utóbbi vallást gyakorlók a piros, fehér és zöld színt részesítették előnyben, ezzel szemben a katolikusok kéket, lilát, rózsaszínt, sárgákat is használtak.

Ezek a ruhadarabok az újabb típust képviselik. A fehér szín, mint háttér alap sem dominált már bennük, ugyanis gyakran barnára festették. Szabását tekintve pedig rövid derekú, gyakran toldott aljú és a hát részénél karcsúsított öltözetnek számított.⁶⁶

Díszítését tekintve a karok részénél egy egyenes vonallal összekapcsolt levelek és virágok a váll részénél egy tulipánban végződnek. A hát középső részén szintén ez a minta figyelhető meg. Itt is törekedtek a szimmetriára és a minták tématarására a hát- és ujj részekenél. A ködmönt körben bundásabb fekete szőrme szegélyezte.

⁶⁶ Torma L. 2001. 204.

⁶⁷ NM R. 431

5. 2. 2. Női suba

Már a 16. századi jegyzőkönyvekben található említés elvéve a subákról. A falu módosabb parasztgazdái és asszonyaik engedhették meg maguknak a díszes suba viselését.⁶⁸

A férfi hosszú subához tartozott ujjatlan női megfelelő is Csökölyben, amelynek sárgás falát vörös szélirhával ékesítették.⁶⁹ Ezen ruhadarabok hímzése nagyon egyedi. Jellegzetességük a dunántúli subáknak, hogy a tár rész aljának középső részét egybefüggő rátéttel borították. Hasonló rész fekszik félbevágva a válltányér szegélyénél is. A gallérját tekintve körgallérról lehetett szó.⁷⁰

2. kép Női suba Csökölyből⁷¹

5. 3. Finom matéria ruhák

A hazai női öltözet a kora középkor óta a nyugati kultúrák befolyásának engedett. A 16–17. században az itáliai, a spanyol majd a francia divatfejlődéssel párhuzamosan alakult a magyar női viselet fejlődése.⁷²

A törökök hódoltságának idején kiépült a balkáni kereskedelmi útvonal hazánkban is, amely a későbbiek során is működött. A kereskedők török pamutárukat, és egyéb értékes matériákat (bagazia, bulyavászon, színes török gyolcs) árultak.⁷³

5. 3. 1. Alsószoknya, *Péntöly*

A szakirodalom szerint három, négy vászonból készített alsószoknyát viseltek.⁷⁴

⁶⁸ Flórián M. 2001. 143.

⁶⁹ Flórián M. 1997. 679.

⁷⁰ Torma L. 2001. 206.

⁷¹ RRM N F 7239

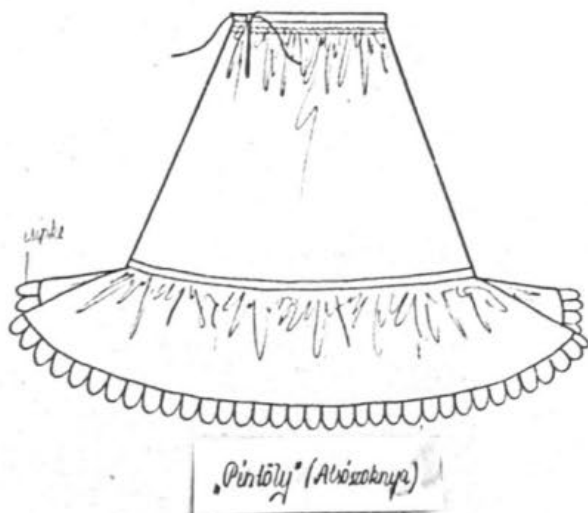
⁷² Flórián M. 1997. 679.

⁷³ Flórián M. 2001. 194.

⁷⁴ Ortutay Gy. 1977. 534.

Az első világháború után már csak a legelső péntöly készült házivászonból. Az 1914 körüli feljegyzésekben a derékpántját is említették. Néha még a *bikla* kifejezést is használták a vidéken.⁷⁵

Széles öv résszel rendelkeztek a pendelyhez hasonlóan ezek a ruhadarabok is. Anyagát tekintve azonban finomabb matériát használtak, és sok szélből varrták. Ezek a

7. rajz Alsószoknya (péntöly, péntöl)⁷⁷

A *péntöly* szedett és 6-8 szeles lehetett, amihez a reformátusok ujjatlan mellényt varrtak, amelyet melles *péntölnekis* neveztek. Az 1964-es gyűjtésekből már megtudhattuk, hogy nem keményítették a térdig érő alsószoknyáikat, illetve a legfelső *péntöl* (*bikla* elnevezés ekkorra már teljesen kikopott) bővebb volt, mint a többi.⁷⁸

szoknyák hosszabbak az alsónál, illetve szabályos rendben deréktól lefelé függőlegesen az alsó szegéséig lapos hajtásokba szedték őket.⁷⁶ Így még elegánsabb tartást adtak a felső szoknyának, illetve a tárolásuk is egyszerűbb volt.

A képen lévő *péntöly* alja fodorszerű és kiszélesedő. Az alján egyszerűbb csipke található.

⁷⁵ M. Kerégyártó A. 1980. 89.

⁷⁶ M. Kerégyártó A. 1980. 76.

⁷⁷ NM R. 10756 középső részlete

⁷⁸ M. Kerégyártó A. 1980. 89.

5. 3. 2. Felsőszoknya

3. kép Csökölyi református viselet⁸²

Amikor a felsőrésztől elválasztották az aljat, akkor a legtöbb szoknyát a derék részén gallérba fogták. Szabását tekintve egyenes, párhuzamos szélű lapokból állították össze. Az ilyen típusú szoknyákat általában elöl összevarrták.⁷⁹

Csökölyön az elegáns felsőszoknyához különleges anyagokat használtak fel, mint például apró virágú kasmírt, amely a mai napig értékes materiának számít.⁸⁰

A képen látható rakott szoknyák jellemzően sötétebb tónusúak, mint például zöld, barna, fekete, de jellemző még a vidékre a fiatalabbaknál piros színű változat is. Hosszát tekintve a bokánál valamennyivel rövidebb⁸¹.

Özvegy Illés Mihályné elmondásából megtudtam, hogy a szoknya színéhez választották az öltözet többi ruhadarabját a módosabb asszonyok és lányok.⁸³

5. 3. 3. Mellény, *pruszli*

A 16- 17- században Európa szerte kettévált a szoknya vállrészre és aljra. A magyar váll szögletes nyakkivágással rendelkezett és egyformán deréking erő hosszúságú eleje és hát része. Elöl zsinórokkal rögzítették horgokba és karikákba bújtatva. Ezek nyakig zártak voltak az ingváll felett. A 17. században hazánkban alsóruhaként tartották már számon, amely a francia corset mintájára hátul fűzővel szabályozható, náddal vagy halcsonttal merevíthető mellfűzőként funkcionált. Európában több területén, így nálunk is a fűző és váll összeolvadt, és a francia fűzőkhöz igazodott.

⁷⁹ Flórián M. 1997. 653.

⁸⁰ M. Kerékgyártó A. 1980. 89.

⁸¹ RRM NA_543_81

⁸² Özvegy Illés Mihályné tulajdona

⁸³ Özvegy Illés Mihályné interjú 2016. március 1.

4. kép A csökölyi *pruszli* hátoldali része⁸⁶

A technika fejlődésével a zsinóros megoldást kezdetben felváltotta a kapocs, majd az egyéb gombolási technikák és a patent.⁸⁴

M. Kerékgyártó Adrien leírásában találhatunk Csökölyből egy fűzőjellegű, elől gombolós mellényt, amelyet madzaggal vagy gombbal lehetett rögzíteni. A mellény részhez szoknyát varrtak, a derekán pedig vendégszegélybe húzott fűzővel rögzítették testhez.⁸⁵

A képen látható csökölyi mellény elől lévő része fekete és mellrészig ér. Középen kapoccsal (régebbi ruhadarabok leírásában gombbal) lehetett összefogni a záródását. A mellény belsejét vászonnal varrták ki, amely tartóssága miatt az anyag elkopását is megakadályozta.

Az illesztések a képen jól mutatják, hogy három részből varrták össze a mellényt. Az alsó felén egy vízszintes sávban pedig merevítő rész található.

5. kép Csökölyi mellény kiterített belseje⁸⁷

⁸⁴ Flórián M. 1997. 656- 657.

⁸⁵ M. Kerékgyártó A. 1980. 83.

⁸⁶ RRM- N234

⁸⁷ RRM- N234

A csökölyiek ingeivel párhuzamot vonva csak akkora területet láttak el díszítéssel a mellényeken, amelyek a vállkendő alól kilátszódhattak. A hátoldali részére rózsaszín szalagszerű anyagdarabokat varrtak a lapockaillesztéshez és a hátoldali alsó részhez.

5. 3. 4. Vállkendő

A 16–17. században fellelhetők a konty fölé helyezett fátylak, amelyek sarkait kétfelől előre hozva betakarták keblüket, azonban a váll alatt nyakig érő zárt ingvállat is viseltek. A 17. században a fűző fölött vállkendőként kezdték viselni, amelyet mellen összefogtak össze. A sokszoknyás parasztviseletekben a 19. század közepén kétszer kétméteres téglalap alakú posztókendőt hajtottak félbe és terítették a vállukra. A női viseletben nem volt jellemző a nyakra tekert kendő használata. A fehér gyolcs és házivászon sötétebb tónusú vállkendők viszonylag hamar elterjedtek.⁸⁸

Csőkölyben és környékén használták és megbecsülték a selyemkendőket, takarékoskodtak is nyáron velük, ezért élbevágták és a vállukra csak egy háromszögnyi darabot tettek, míg a téli szövetkendőket meghagyták eredeti méretükben. A fiatalok vállkendőit sűrűn rojtozták.⁸⁹

5. 3. 5. Kötény

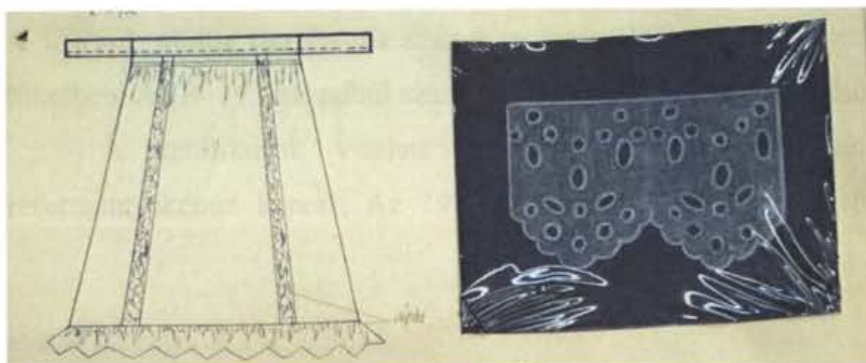
A kötények eredendően a ruha védelmét szolgálták. Általában vargák, kovácsok és kádárok viselték, hogy munkájuk közben ne piszkolódjon be a ruhájuk. Ezek a kötények többnyire bőrből készültek. Voltak olyan változatok is, mint például a bányászoké és tímároké, amik a ruha óvásán kívül a testi épség megőrzését is szolgálták. Mosható vászon és posztó anyag lévén fehéren hagyták. A későbbiekben a férfiak munkaruhájaként megjelentek az úgynevezett félkötények. Az öltözködésben egyre szélesebb körben történő elterjedése miatt később már az ünnepi népviselet részét is képezték a kötények.⁹⁰

⁸⁸ Flórián M. 2001. 202- 203.

⁸⁹ Knézy J. 2001. 234.

⁹⁰ Flórián M. 1997. 662- 663.

Az európai nők öltözködésében is csak a közmunkák (vízhordás, juhfejtés) közben került sor a kötény viselésére. Kezdetben abrosznyi méretű vászonkendőket kötöttek maguk elé, azonban ezeket esőabroszként és teherhordóként is használták. A 14. században kialakultak a mellesek és a félkötények a női viselet körében is. Ezek általában egy szél szélességűek voltak, amelyek derekát gallérba ráncolták széles darázsolással. A 16. századra a keskeny kötények elmaradhatatlan részét képezték a mindennapi öltözködésnek. A legjobban divatosnak a fehér kötényt tekintették, azonban a magyar nyelvterületen elterjedt a vörös, a kék és a fekete is. A társadalmi különbségek megállapítására csupán az anyagok

8. rajz Csökölyi kötény⁹²

(kasmír, selyem,
csipke) eltérése
szolgált.⁹¹

A csökölyiek fennmaradt kötényei jellemzően fekete, vagy sötétebb tónusokat használó színárnyalatúak, gyakran kisvirágos mintájúak. Található a vidéken kis számban rakott kötény, és fellelhető szintén csekély mennyiségben redős, azaz pliszírozott fekete kötény is. Általánosságban megtalálhatóak köztük sima feketék vagy kékek, amelyeket két vagy három piros haránt szalagokkal ékesítettek, illetve a kötény alsó részére, vagy teljes területére a derék rész kivételével csipke réteget varrtak.

6. kép Református menyecskek és egy leány ünnepi viseletben⁹³

Az archív képeket vizsgálva arra lettem figyelmes, hogy elvétve lehet találni fehér kötényes menyecskéket is.

⁹¹ Flórián M. 2001. 208- 209.

⁹² NM R. 10756

⁹³ NM F 52

5. 4. Asszonyok fejviselete

Az asszonyok fejviseletükre nagy gondot fordítottak. A felkontyolás egy életre szóló kötelezettséget jelentett a nők életében férjük iránt. Az asszonyi státuszt jelölő kontyok ország szerte egyedi, páratlan látványt jelentettek. Kötelességnek is számított a konty viselése, ugyanis az asszony csak este lefekvéskor válhatott meg tőle, majd reggel ezt vette fel elsőként. A falu életében az íratlan szabályok megszegése beláthatatlan következményekkel járhattak, illetve számos babona is keletkezett a ruhadarab hiánya köré. A főkötők múltja csupán pár száz éves intervallumra tekint vissza hazánkban az adatok tükrében. A 18- 19. századból származó ábrázolások csupán a felsőfőkötőről tudósítanak.⁹⁴

A katolikusok viselete egyszerűbb fejviseletnek számított Csökölyben a reformátusokéhoz képest. Az 1910-es évekig a hajkontyra fehér színű sifon fejkötőt

9. rajz Katolikus fejdísz⁹⁶

illesztettek, amelynek csipkés széle a rá helyezett kapti (keménypapírból hajtott merevítő) alól kilátszott.⁹⁵

⁹⁴ Flórián M. 2001. 86.

⁹⁵ Varga M. 2001. 258.

⁹⁶ NM R. 10753 rajz felső részlete

A képen is látható a leírásban, hogy a fej búb része alatt masniszerűen készített, általában keményített fehér fűzőket illesztettek a kötésére, és színes szalagokkal díszítették.⁹⁷

A református menyecske fejviselete Csökölyben díszes volt. A hátrakötő körívesen fedte a homlokot. A fejtetőn közepén helyezkedett el az 5-7 cm-es papírdobozka, amelyet klott anyaggal vontak be, majd erre került a csipkés és bodros művirággal ellátott fejkötő. Hátrafelé saját kézzel hímezett fehér fűzők lógtak le két oldali irányba a vállig.⁹⁸

10. rajz Csökölyi református konty⁹⁹

A fejszorító fehér változatát az idős asszonyok viselték, a feketét pedig a fiatal asszonyok.¹⁰⁰

A Rippl Rónai Múzeumban található egy egyszerűbb díszítésű fekete változat, amelynek a felső része már elveszett, azonban a konty hátulja még látható. A rajzhoz képest egyszerűbb, a széleit pedig a saját anyagával készített behúzott rávarrás díszíti. A hátulján a vastag, hímezett szalag alatt merevítő rész is található, amely az íves tartást biztosította a viselés során. (Nem derült ki, hogy milyen anyagot használhattak a merevítésre.)

7. kép Konty hátulja¹⁰¹

⁹⁷ Knézy J. 2001. 241.

⁹⁸ Knézy J. 2001. 242.

⁹⁹ NM R. 10754 rajz felső részlete

¹⁰⁰ RRM NA_1719_84_4.

¹⁰¹ RRM 10.209

Szintén a Rippl Rónai Múzeum tulajdonát képezi ez a kontypúp (a konty hátsó része hiányzik), amely felül nézetből látható a képen. Papír merevíti, amelynek közepe lyukas, illetve két oldali irányban kicsúcsosodik. Ráhelyezték a rózsaszín anyagot, ezután a csipke réteget, majd a belső felén pedig összevarrták az anyagdarabokat a papírral.

8. kép Csökölyi kontypúp¹⁰²

5. 5. Leányok hajviselete

A hajviselet az emberek ősi szokásrendszerébe és néphiedelmébe mélyen beivódott. A haj a néphit szerint nagyon sokoldalú volt, mint például nemi ékesség vagy ősi varázsszer, ami több babonás eljárást is eredményezett. A megfésült haját több eljárási mód alapján tudták rendbe szedni. A leggyakoribbakat a fonás, a kontycsavarás, görbefésűvel vagy szalaggal történő lefogás jelentette. Csak a leányok járhattak leeresztett (azaz kiengedett) hajjal.¹⁰³

A leányok hajviselete által ismerünk előhaját, ahol középen választották ketté a hajkoronát. Ez a szokás a középkorig nyúlik vissza. A hátihajat körülbelül a 12. század óta egy ágba fonva viselték szintén a lányok, az asszonyok pedig a főkötő alá szorították. Az Árpád-kori női síremlékek gazdag hajtűzési eljárásokról és eszközökről árulkodnak, mint például hajkarikák és homlokra helyezett nyomtatók. A hajpántok (gyöngyös és szalagos) a 13- 14. századi sírokból kerültek elő.¹⁰⁴

¹⁰² RRM 10.213

¹⁰³ Györffy I. 1933. 385- 389.

¹⁰⁴ Flórián M. 1997 694- 695.

9. kép Két lány ünneplőben¹⁰⁶

A csökölyi lányok körében általános volt a fejtető elülső részéről szimmetrikusan két oldalt leválasztott egy- egy vastagabb tincs fonása, amelyhez a hátsó rész laza hozzá vétele volt jellemző. A képen látható háttal álló kislány haja hátulról így V alakot ábrázol. A fonat végére szalag került, de előfordult egy képen, hogy a fonatot középtájtól betekerték vastagabb szalaggal, pántlikával. A választék nem mindig középen, hanem gyakran valamelyik irányba oldalt eltolva szerepelt.

A katolikus lányok hajviselete már a biedermeier kor fordított T elválasztását képviselték középen a fejtetőn.¹⁰⁵

6. Kiegészítők

6. 1. Ékszerek (fülbevaló, nyaklánc, melltű)

A valódi arany és ezüst ékszerek a 19. században jelentek meg a polgárosultabb paraszti rétegekben. A 14- 16. században a parasztok ötvösök által készített ékszereket tudtak viselni. A 18. századra kialakultak az alap ékszerek, amelyeket illet viselni (pártaöv, ezüstkapocs). Ékszernek minősültek azok a ruhaeszközök, amelyek az öltözet tartozékainak számítottak, mint például a gombok, fátjolrögzítő tűk, tehát, minden, ami az ötvösök keze munkája által készül. Érdekes azonban, hogy a házilag készített gyöngysorok nem tartoztak szűkebb értelemben a viselethez.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Gáborján A. 1976. 43.

¹⁰⁶ NM F 306792

¹⁰⁷ Flórián M. 2001. 211- 212.

A menyecske ékszerei visszafogottak, nem túldíszítettek, a ruhához éppen megfelelőek. A csökölyiek több nyakláncot viseltek egyszerre, amelyeket egyszerű eljárással fűztek fel karikába. Feltételezhető, hogy a fehér szín mellett szolidabb színvilágúakat is használtak.

Tóth Lajos gyűjtésében találtam említést *mizliről* (három ujjnyi hosszú hímzett gyolcs), amelyre gyöngysort helyezek.¹⁰⁸

A képen látható fülbevaló függős stílusú, amely a Dunántúlon elterjedtnek számíthatott. A bal szélső menyecske fülében látható ezüst ékszer fülbevaló, amely négyszög alakú és a közepe lyukas, amelyben világos tónusú drágakő található.

10. kép Református menyecskék ünneplőben¹⁰⁹

Halványan kivehető a vállkendőket egyben tartó anyagból és ezüsből készült virágos és masnis melltűk is. A rögzítő szerepük mellett dekoratív célt is szolgáltak.

6. 2. Harisnya

Harisnyáról már a 7. századból vannak adatok, azonban ezek anyaga főként bőrből készültek. Sokáig a nadrágszárakkal együtt érvényesült, majd levált róluk a kapca. A 16. század végére harisnyakötő- gépek készültek Angliában, amely lassan háziiparrá alakult a területen. A 17. század végére Magyarországon is volt kapcakötő.¹¹⁰

Csőkölyben fehér gombos harisnya volt a divat, amelyet főként lányok, menyecskék és fiatalasszonyok hordtak. Az idősebb korosztály már gomb nélküli színes (sötétebb tónusú) harisnyákat viseltek.¹¹¹

¹⁰⁸ RRM NA_1719_84 4.

¹⁰⁹ NM F 61763

¹¹⁰ Flórián M. 2001. 218- 219.

¹¹¹ Özvegy Illés Mihályné interjú

6. 3. Lábbeli

A lábbelik az őskorig vezethetők vissza. Az európai földműves emberek azonban csak nagy ritkán (rossz idő esetén, télen, ünnepélyekkor) viselték. A legelterjedtebbek a szőrharisnyák, bocskorok, a saruk, és a fél száras cipők voltak. Sáros időben sok helyen fapapucsokat, fatalpakat használtak a lábbeli védelmére. A magyar lábbelik a nyugat-európai divat irányzatát képviselték egészen a török hódoltság időszakáig, amikor is papucsokkal, csizmákkal és deli sarukkal bővült a hazai repertoár.¹¹² A csizma szó először a 15. században fordult elő hazánkban. Általában ünnepi viseletnek számított, amely a nők körében gyakran színes (piros, sárga) is lehetett. Szárait gyakran hímzéssel díszítették, a sarkát pedig gyakran patkolták. A csizmát kezdték kiszorítani a különböző formájú cipők. A 16. században pedig megjelentek a bakancsok, amelyek a legtöbb kort átívelve megmaradt, és a hétköznapi viselet részét képezte.¹¹³

A csökölyiek is hordtak csizmát, amelyek magas sarkúak és fekete, illetve vörös varrásokkal díszítették voltak.¹¹⁴ Előfordult, hogy a fekete csizmára piros sarkat illesztettek, ami a francia előkelőségek kiváltságának is számított.¹¹⁵ 1952-ből rajzbrázolás is készült piros csizmás református női alakkal.

11. rajz Csökölyi református menyecske csizmában¹¹⁶

¹¹² Flórián M. 2001. 216- 217.

¹¹³ Balassa I.- Ortutay Gy. 1979. 317- 318.

¹¹⁴ Ortutay Gy. 1977. 534.

¹¹⁵ Flórián M. 1997. 693.

¹¹⁶ NM R. 10758

Dolgozatom egyik Gábos Dénes idézetében szerepel tutyi megnevezés is, azonban fényképeken nem láttam ilyesmit. Más somogyi falvakban ez fonalból házilag kötött lábbelit jelent.

7. Teljes öltözetek

7. 1. Kicsi gyermekek hétköznapi viselete

Özvegy Illés Mihályné elmondása alapján a kicsi gyermekek három éves korig viseltek szoknya jellegű öltözetet, amely az igénybevétel miatt valamilyen vászon, karton vagy más olcsóbb gyári anyagból készülhetett. Praktikus viseletnek számított a paraszti öltözködésben a szobatisztaság kialakulását tekintve is.

7. 2. Fehér gyászviselet Csökölyben

A gyász az emberi élet velejárója, és a hit legnagyobb megélésének lehetősége is. A magyar néphagyomány számos szokásról számol be már a halál beálltának pillanatától. A gyászidő a temetéssel kezdődött, ahol az egész falu képviselte magát. A fehér gyász ma már ritka Magyarország területén, azonban több helyen, mint például az Ormánságban, Alsó-Somogyban és Hetésben¹¹⁷ is lehetett utaló nyomokat találni.

Több jeles néprajzkutató török, vagy egyéb keleti rokonságnak tulajdonítja a fehér színt a gyászviseletben. Bátky Zsigmond 1911-es kutatásának fő vezető szála, hogy a környező népek dokumentumaiból szemléltetve vezesse le, hogy milyen hatások szűrődtek be a magyar viseletkultúrába. Az észteknél például a fehér ruha az ünneplőt jelentette, amely gyakran egyezett a gyászruhával is. A cseremiszeknél az áldozatadó is fehér ruhát öltött magára. A csuvasok úgy tartották, hogy Isten a fehér színt szereti, ezért abba öltöztek. Ezek az adatok nem szolgáltak egyöntetű bizonyításként, csupán a népi gondolkodást mutatják be. Bátky inkább délszláv eredetet vélt célravezetőnek, mint khinai (kínai) hatást. Kutatásában németalföld felé is irányt vett, ahol kiderült, hogy a 15. században már létezett fehér gyász, ami az özvegygé vált francia királynő előjogának számított. Ez a szokás a 18. század vége felé szűnt meg a forradalom hatására. Később már csak a temetési szertartásban résztvevő két halottas asszony viselete volt fehér, akik a koporsó két oldalán helyezkedtek el. Az egész testet fedte a zsákszerű viselet, amely az úri osztálynál a fejrevaló lepelre

¹¹⁷ Bátky Zs. 1911. 33.

szűkült. Ezt a fajta viseletet nem csupán gyász időszakában, hanem egyéb ünnepi alkalmakkor is magukra öltötték.¹¹⁸

Ha Csökölyben temetés volt, akkor arról tudomást szerzett az egész környék ragyogóan fehér gyászviseletük miatt. A néphiedelem szerint csak akkor kerül az elhunyt végső nyugalomra, ha minden számára értékes földi tárgyával helyezték végső nyugalomra. A falutörténeti feljegyzések beszámoltak arról is, hogy egy gazdag polgárral sok milliót érő lenből készült fehérműt tettek sírba, főként, ha egy fiatalasszony vesztette életét, akkor egész kelengyéje a föld alá került.¹¹⁹ A 20. században már kikopó félben volt a *halóruha* varrása, amelyet már csak az idős asszonyok varrtak meg férjüknek és önmaguknak. Csökölyben a halott öltöztetését úgy könnyítették meg, hogy kézelő nélkül varrták az ingeket a nők.¹²⁰

„Az értékes, drága selyemruháit (egy szoknyához 12 méter kell) összehasogatják, és a kasmír- kendőit is mind egy szálra ráterítik a koporsóra... Csökölyben egy év alatt annyi ruhaneműt eltemetnek, hogy a fél vármegye szegényeit fel lehetne ruházni egyszer vele.”¹²¹

1926 körül nagypéntek volt az egyetlen ünnep, amikor az egész falu a régi viseletben jelent meg a gyászistentiszteleten. Az asszonyok fején volt található a legértékesebb része a ruhának, amely egy merev fejszorítóra, azaz *káplira* helyezett fehér vászonkendő, ami derék részig érve a fájdalmukat takarta. Ennek a fehér gyászruhának még a szabása is elűtött a hétköznapi viseletüktől. Kötött szokását tekintve csak kézzel szabadott ezeket varrni.¹²²

7. 2. 1. Pendely, Péntő, Péntöly

Ennek a ruhadarabnak a hasítéka elől helyezkedett el, a hétköznapi viselettel ellentétben. Anyaguk és szabásuk tekintetében azonosak voltak.¹²³

¹¹⁸ Bátky Zs. 1911. 33- 37.

¹¹⁹ Gábos D. 1926. 5- 6

¹²⁰ Flórián M.1997. 765.

¹²¹ Gábos D. 1926. 6

¹²² Gábos D. 1926. 4

¹²³ Özveg Illés Mihályné interjú

7. 2. 2. Felsőszoknya

A keskeny derekú, pöntöly szabású, lenvászon felsőszoknya szintén elől hasítékolt volt. Kisebb berakások (körülbelül 3- 3,5 cm távolságban)¹²⁴ tették érdekesebbé az alsószoknyához képest. Funkcióját tekintve tartást is biztosított a két alsószoknya felett.

Özvegy Illés Mihályné szerint ennél a viseletnél nem az alsószoknyák által elérhető nagyság volt a lényeg, hanem maga a szerény dekorativitás.¹²⁵

7. 2. 3. Kötény

A kötény rendszerint itt is lenvászon anyagból készült. Általában fehér csipkével díszíthették két sávban függőlegesen, vagy a ruha kerületénél. A szoknyához hasonlóan ezt is bevasalták 3- 3,5 cm távolságonként.¹²⁶

11. kép Fehér gyász köténye¹²⁷

A gyászról szóló képek alapján is látható, hogy megegyezett a szoknya hosszával a kötény mérete. Itt szeretném megemlíteni a zsebkendőt is, amely négyzet alakú volt, és hosszába négybe hajtották¹²⁸, vagy csak összecsípték a közepén. Gyakran a kezükben fogták, de előfordulhatott, hogy a jobb oldalon a kötény fölött betúrve rögzítették a derék részébe.¹²⁹

¹²⁴ RRM NA_2055 33.

¹²⁵ Özvegy Illés Mihályné interjú

¹²⁶ Özvegy Illés Mihályné interjú

¹²⁷ Özvegy Illés Mihályné tulajdona

¹²⁸ NM EA 11766 2.

¹²⁹ Özvegy Illés Mihályné interjú

7. 2. 4. Ing, rékli

Ingek tekintetében is hasonlóság található a hétköznapi és az ünnepibb viseletben. Képek alapján itt is lehet látni rövid ujjas és hosszú ujjas rékliket.

12. kép Fehér gyász a református temetőben¹³⁰

7. 2. 5. Fejviselet

A fejszorítót helyezték alulra, amely a homlokon helyezkedett el függőlegesen. Ez papír anyagból készült, mint a menyecskek viseleténél és ehhez rögzítették a konty csúcsát.

13. kép Fejszorító kontyecsúccsal¹³²

Ezeket fehér sifon anyaggal vonták be. Erre helyezték a fejkendőt, amely háromszög alakú volt. Mindkét oldalon a fül mellett a fejbúbtól egyszer hajtották vissza és elől kötötték meg. Erre a rétegre került rá a félrevető, amelyet akkor tettek fel jól, ha a fejszorító fölött a konty szarvától ütött sarkot. A félrevető végeit elől összefogták, így nem látszódott ki a kezük sem.¹³¹

¹³⁰ Pöcze Gyöngyi tulajdona

¹³¹ NM EA 11766 2.

¹³² Özveggy Illés Mihályné viselete

7. 2. 6. Vállkendő

A vállkendő négyzet alakú volt, amelyet körbe csipke szegélyezett. Háromszögbe félbehajtották, majd a vállukra terítették. Hosszúságát tekintve körülbelül könyékig ért.¹³³

7. 2. 7. Lábbeli

Illés Mihályné visszaemlékezései szerint fekete hosszú szárú cipőt viseltek a fehér gyászviselethez.

8. Különlegességek

8. 1. Magyar Posta

1963-ban a Magyar Posta népviseletes bélyegkülönlegességei között Csököly is helyet kapott fehér gyászviseletével.¹³⁴

14. kép Magyar Posta bélyege¹³⁵

8. 2. Moldován Domokos Halálnak halálával halsz

1970-ben napvilágot látott Moldován Domokos Halálnak halálával halsz című rövidfilmje, amely külön kiemeli a csökölyi gyász viseletét és az ahhoz tartozó

¹³³ Özvegy Illés Mihályné interjú

¹³⁴ <http://www.geocaching.hu/caches.geo?id=4289> 2015. november 20.

¹³⁵ <http://www.geocaching.hu/caches.geo?id=4289> 2015. november 20.

szertartásokat. Ebből a filmből rövidfilm- forgatókönyv is készült, amelyet az 1973. évi 4. számú Ethnographiában és különnyomatban olvasásra bocsátottak.

15. kép Halálak halálával halsz című film plakátja¹³⁸

Két évig folyamatosan kijártak Csökölybe adatokat gyűjteni és filmfelvételeket készíteni. Özveggy Illés Mihályné is segédkezett, aki a történelmi alakulás közlései mellett a dokumentumfilmben szereplőket is szervezte, illetve maga is aktív részt vett benne.¹³⁶ Moldován Domokos filmjének második részében bemutatásra került a fehér gyász viselettörténeti kutatása, amely boncolgatta az eredetét és az országos viszonylatokat is. Számos képanyag és sirató szöveg felgyűjtésre került ebben az időszakban Csökölyön és környékén.¹³⁷ A film páratlan alkotás, így hálát adhatunk, hogy ha máshol már nem is, de a filmen megtekinthető ez a különleges szokás.

8. 3. Csökölyi baba

Csököly sem maradhat el baba nélkül, amely népviseletben díszleg. Az egész ország területén felekezettől és nemzetiségektől függetlenül divatossá vált a baba, mint dísz- és kiállítótárgy készítése.

¹³⁶ Özveggy Illés Mihályné interjú

¹³⁷ Moldován D. 1973. 592- 594.

¹³⁸ Pócze Gyöngyi tulajdona.

Jelenleg hazánkban több babamúzeum is működik, amelyek felemelő érzést nyújtanak az apró viseletes babáik által. Fontosnak tartom ezeknek a tárgyak a bevonását az oktatásba is, mert a gyermekek könnyebben, szinte játszva fogékonnyá válnának a hagyományaink iránt.

A képen látható baba eredetére nem derült fény, Özvegy Illés Mihályné háztartásában található jelenleg.

16. kép Viseletes baba¹³⁹

9. Összegzés

Dolgozatom megírása nagy kihívásnak számított a rengeteg irat beszerzésének és adatainak összegegyeztetése miatt. A birtokomban lévő népviseletes fényképek (és a Néprajzi Múzeum fotótárának nagy része is) 1894 és 1934 között készültek zömével Csökölyt illetően. Akadtak későbbi változatok is, azonban a viselet tekintetében nem voltak számottevő eltérések ebben az időszakban. Találtam egy képet 1934-ből, amelynek címe: Menyecske régi viseletben. A különbség a többi képpel, hogy ezen a női alak fehér szoknyában és kötényben szerepel, azonban Özvegy Illés Mihályné elmondásai alapján nem volt jellemző a fehér, mint hétköznapi viselet és én sem láttam rá több utaló nyomot.

A régebbi iratokban elvétve talákoztam eltűnt női öltözetekkel is, mint például női mentével. Képek már nem készültek e viseletdarabról, az írásos nyom is csak említi régi létezését, viszont részletesebben már nem írtak róla.

Igyekeztem minél több eredeti példányt a kezemben tartani (Rippl Rónai Múzeum Viseletgyűjteménye és Özvegy Illés Mihályné öltözete), hogy valóságghú és viselet közeli élményekkel gazdagodva tudjam írásomat elkészíteni. A fellelhető tárgyi anyagok azonban hiányosnak számítanak, így már én is csak kevés régi ruhadarabbal talákoztam a kutatásom során.

A falu (és környéke is) a második világháború idején vált meg hagyományos viseletétől. A régi szabásmódokat felváltották az újfajta, zömében karcsúsított divatos,

¹³⁹ Özvegy Illés Mihályné tulajdona

polgári-városi divatot követő szabásminták. A fehér házi vásznak pedig a különböző színes matériákra cserélődtek le.

A későbbiekben a többség csupán a néprajzi gyűjtések és fotózások idejére öltötték magukra megmaradt régi ruháikat.

Teljesen más minőségben voltam jelen kutatóként a múzeumokban, mint pusztán szemlélőként. Megannyi hasznos ismeret gyűjtése, kérdések és a miértek keresése foglalta le gondolataimat. Csodálatos érzés volt számomra, hogy erre a rövid időszakra bepillantást nyerhettem a néprajzi kutatói munkába. Remélem, hogy dolgozatommal sikeresen hozzájárulok a régi viseleteink megőrzésének törekvéséhez.

10. Felhasznált irodalom

Balassa Iván- Ortutay Gyula

1979 Magyar néprajz. Corvina Kiadó. Budapest

Bátky Zsigmond

1911 Adatok a fehér gyászviselethez. In.: Ethnographia XXII. évfolyam. 33-40.

Borsos Balázs

2011 A magyar népi kultúra régiói I. Dunántúl, Kisalföld, Alföld. Mérték kiadó. Budapest

Beke Ödön

1940 Vasalás és mángorlás (Bügeln und Mangeln). In.: Ethnographia. Népelet LI. évfolyam 4. szám. 432- 446.

Domanovszky György

1954 A magyar népviseletek története című kiállítás az Orsz. Néprajzi Múzeumban. In.: Ethnographia. Népelet. LXV. évfolyam 3- 4. szám. 593-600.

Előd Géza

1929 Esküvő Csökölyön. In.: Solymossy Sándor és Bátky Zsigmond (szerk.) Ethnographia. Népelet. XI. évfolyam 3- 4. szám. 197.

Erdélyi Zsuzsanna

1961 Adatok a magyar népköltészet színszimbolikájához. In.: Ethnographia LXXII. évfolyam 2. szám. 173- 199.

Fél Edit

1935 Adatok a gyász-színekhez és párhuzamok. In.: Ethnographia. Népelet. XLVI. évfolyam 1- 4. szám. 6- 17.

Flórián Mária

1997 Öltözködés. In.: Balassa Iván (szerk.) Magyar Néprajz IV. Életmód 4. Akadémiai Kiadó. Budapest 591- 694.

2001 Magyar parasztviseletek. Planétás. Budapest

Gáborján Alice

1976 Magyar népviseletek. Dunántúli női viselet. In.: Néprajzi értesítő. A Néprajzi Múzeum évkönyve. LVIII. évfolyam. 43- 53.

Gábos Dénes

1925 Csököly község monografiája. In.: Dr. Bodor Antal (szerk.) A Falu könyvtára. 16. szám Faluszövetség. Budapest

Györffy István

- 1933 Viselet. In.: Bátky Zsigmond- Györfly István- Viski Károly: A magyarság tárgyi néprajza. Első kötet. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Budapest 381-389.

Knézy Judit

- 1996 Paraszti viselet-, szemlélet- és ízlésváltozás Somogyban. In.: Ethnographia. CVII. évfolyam 1- 2. szám. 371- 389.
- 2001 A paraszti viselet változásai a XVIII–XX. században. In.: Kapitány Orsolya- Imrő Judit (szerk.): Somogy megye népművészete. Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága. Kaposvár

Központi Statisztikai Hivatal

2015. Waffenschmidt Jánosné (szerk.): Magyarország közigazgatási helynévkönyve. 2015. január 1. 74. 178.

Lévainé Gábor Judit

- 1963 Komatál. A barátságkötés és ennek változatai az énekes népszokások között. In.: Ethnographia. Népelet. LXXIV. évfolyam 2. szám. 230- 260.

Malonyay Dezső

- 1912 A magyar nép művészete. Negyedik kötet. A dunántúli magyar nép művészete (Veszprém, Zala, Somogy, Tolna). Franklin- Társulat Magyar irodalmi Intézet és könyvnyomda. Budapest

Martin György

- 1995 Magyar tánc típusok és dialektusok. Planétás kiadó. Budapest

M. Kerékgyártó Adrien

- 1980 A somogyi vászonöltözet „egy pár” ruhái (a vászoning, -pendely, -gatyá típusai és elterjedésük). In.: Knézy Judit (szerk.) Somogy néprajza II. • Anyagi kultúra. Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága. Kaposvár

Moldován Domokos

- 1973 „Halálnak halálával halsz...” Rövidfilm-forgatókönyv. In.: Ethnographia. LXXXIV. évfolyam 4. szám. 585- 618.

Molnár Ágnes

- 1987 Somogy megye néprajzi kutatása az Ethnográfia évfolyamainak tükrében. In.: Somogyi Múzeumok Közleményei 8. 118- 154.

Ortutay Gyula (főszerk.)

- 1977 Magyar Néprajzi Lexikon I. Akadémiai kiadó. Budapest
- 1980 Magyar Néprajzi Lexikon III. Akadémiai kiadó. Budapest

1981 Magyar Néprajzi Lexikon IV. Akadémiai kiadó. Budapest

Pálfi Csaba

2011 A Gyöngyösbokréta története. In.: Dóka Krisztina- Molnár Péter (szerk.): Folkszemle. A Gyöngyösbokréta. Írások és dokumentumok a mozgalom történetéből. <http://folkradio.hu/folkszemle/gyongyosbokreta10/index.php>
2016. április20.

Schubert Gabriella

2011 A színek jelentősége az ember tájékozódásában és mindennapi élete szervezésében. In.: Ethnographia. 122. évfolyam I. szám. 1-28.

Torma László

2001 Szűcsmunka. In.: Kapitány Orsolya- Imrő Judit (szerk.): Somogy megye népművészete. Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága. Kaposvár

Varga Marianna

2001 Hímzések–csipkék régen és ma. In.: Kapitány Orsolya- Imrő Judit (szerk.): Somogy megye népművészete. Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága. Kaposvár

Vikár Béla

1891 Somogyi tanulmányutamról. In.: Ethnographia. II. évfolyam III- IV. szám. 118- 122.

<http://www.geocaching.hu/caches.geo?id=4289> 2015. november 20.

Rövidítések

NM EA= Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívum

NM F= Néprajzi Múzeum Fotógyűjtemény

NM R= Néprajzi Múzeum Rajzgyűjtemény

RRM= Rippl Rónai Múzeum, Kaposvár

RRM NA= Rippl Rónai Múzeum Néprajzi Archívum

Kéziratok jegyzéke

NM EA 4014 Maác László (1935): Táncgyűjtés (táncélet, táncos szokások, viselet, dalok stb.).

NM EA 11766 Knézy Judit (1970): Csökölyi viselet, gazdálkodás, település, építkezés.

NM EA 11767 21. Knézy Judit (1970): Csökölyi gyász, táplálkozás, szobaberendezés, hiedelmek, gazdálkodás.

RRM NA_1719:84 Tóth Lajos (1984): Népművészet és népszokások Csökölyben.

RRM NA_2055 Almássy Teodóra (1992): A fehérben való gyászolás szokása, különös tekintettel Csököly községre. Szakdolgozat.

Képek jegyzéke

Sorszám	Kép neve	Gyűjtő/Tulajdonos	Készítette	Oldal
1.	Csökölyi színdarab	Özv. Illés Mihályné tulajdona		8
2.	Női suba Csökölyből Eredeti név: Katolikus asszony (Özvegy Bogár Vendelné) lányával (Bogár Margit)	RRM N F 7239	1925-ben készült, feltehetően Gönyei Ébner Sándort által.	19
3.	Csökölyi református viselet	Özv. Illés Mihályné tulajdona		21
4.	A csökölyi pruszi hátoldali része	RRM- N234 hátoldala	Pócze Gyöngyi 2016. március 2.	22
5.	Csökölyi mellény kiterített belseje	RRM- N234 kiterített belseje	Pócze Gyöngyi 2016. március 2.	22

6.	Református menyecskék és egy leány ünnepi viseletben Teljes viselet /Magyar parasztlányok viselete/	NM F 52	Jankó János felvétele 1894-ből.	24
7.	209 Konty hátulja	RRM 10.209	Pöcze Gyöngyi 2016. március 2. Czebei Ferencné ajándékozta a múzeumnak. Gönczi Ferenc gyűjtése 1924-ből.	26
8.	Csökölyi kontypúp	RRM 10.213	<i>Izáva</i> Józsefné ajándékozta a múzeum számára 1924-ben (a vezetéknév nehezen olvasható a cédulán).	27
9.	Két lány ünneplőben	NM F 306792	Kankovszky Ervin felvétele 1925-ből.	28.
10.	Református menyecskék ünneplőben	NM F 61763	Kankovszky Ervin felvétele 1930-ból.	29
11.	Fehér gyász köténye	Özvegy Illés Mihályné tulajdona	Pöcze Gyöngyi 2016. március 1.	33
12.	Fehér gyász a református temetőben (véleményem szerint rekonstrukció)	Pöcze Gyöngyi tulajdona	Kapitány Orsolya készítette 1982-ben a RRM számára.	34
13.	Fejszorító kontyecsúccsal	Özvegy Illés Mihályné tulajdona	Pöcze Gyöngyi 2016. március 1.	34.
14.	Magyar Posta bélyege		http://www.geocaching.hu/ca	35

			ches.geo?id=4 289	
15.	Halálnak halálával halsz című film plakátja	Pócze Gyöngyi tulajdona		36
16.	Viseletes baba	Özvegy Illés Mihályné tulajdona	Pócze Gyöngyi 2016. március 1.	37

Rajzok jegyzéke

Sorszám	Rajz neve	Leltári szám	Készítette/Tul ajdonos	Oldal
1.	Csökölyi nyakba varrt bő ujjú ing „ümög”rajza <u>Eredeti név</u> Női ing szerkezeti rajza	NM R 15323	Schöberl Magda rajza	13
2.	Csökölyi ümög szerkezeti rajza és csipke mintája <u>Eredeti név</u> Kötény, női ümög	NM R 10756	Lukács Emilia gyűjtése	13
3	Tuszlis ujjú ümög szerkezeti rajza <u>Eredeti név</u> Női ing szerkezeti rajza	NM R 15318	Schöberl Magda női ing szerkezeti tollrajza.	14
4.	Csökölyi pendely hátoldali rajza	NM R 13409	Schöberl Magda tollrajza 1971- ből13	15
5.	Református kisbunda	NM R. 428	Antal Jánosné tulajdonát képezte és 1926-ban	17

			készült. Csete Balázs gyűjtése.6.	
6.	Katolikus ködmön	NM R. 431	Csete Balázs gyűjtése 1926-ból.	18
7.	Alsószoknya (péntöly, péntöl) <u>Eredeti név</u> Kötény, női ümög	NM R. 10756	Lukács Emilia gyűjtése	20
8.	rajz Csökölyi kötény <u>Eredeti név</u> Kötény, női ümög	NM R. 10756	Lukács Emilia gyűjtése	24
9.	Katolikus fejdísz	NM R. 10753.	Lukács Emilia gyűjtése	25
10.	Csökölyi református konty <u>Eredeti név</u> Csökölyi református fejviselet	NM R. 10754	Lukács Emilia gyűjtése	26
11	Csökölyi református menyecske csizmában <u>Eredeti név</u> Csökölyi női ünneplő viselet	NM R. 10758	Kigyósi Ilona gyűjtése Csököly, 1952. június 22. Diviánszki Józsefné ábrázolása.	30

Melléklet

Interjú

A teljes beszélgetés töredékét tudtam hanganyagként rögzíteni, mert Özvegy Illés Mihályné partneremet zavarba hozta a diktafon használata. A nap többi részében jegyzeteket készítettem. A felvett hanganyag itt írásos formában is megtekinthető.

Készítette: Pócze Gyöngyi

Ideje: 2016. március 1.

Adatközlő: Özvegy Illés Mihályné Zsebi Erzsébet (79 éves)

-.hogya, falu életéről egy kicsit hogy az milyen volt régebben és milyen most?

- Hát kincsem abban ja maszek világ volt, amikor én még fiatal voltam akkor még mindenki maga dolgozott. Úgyhogy hát attól függ, hogy kinek mekkora vót a földterülete, és akkor ugye hát abban gazdálkodtak. Na mostani hát a mostani helyzetet azt nem lehet a kom után együtt a Rákosi rendszer addig ameddig a maszek világ volt addig szép élet volt, mert minden család együtt dolgoztak Reggel együtt mentek el, együtt dolgoztak, nem úgy mint most, egyik erre dolgozik a másik arra, van amikor a család nem is találkozik egymással. Akkor az nagyon szép élet volt. Reggel mikor felkeltünk, az emberek befogták a lovakat, fölültünk a kocsira, elmentünk kapálni, este hazamentünk, minden volt a családban egy idősebb aki előbb haza lett küldve, hogy mikor megyen haza a család meg legyen a vacsora is. Hát ez így volt. Rántott hús meg ilyesmi nem igazán volt annak idején.

- Mi volt a fő étel annak idején?

- Csökölynek híres volt a gyalult krumplilevese, ez híres volt, mert máshol nem is igazán készítettek, ha jött valaki vidéki hozzánk Csökölybe, akkor azt főztünk nem tudták elképzelni, hogy ez milyen kaja. Egyik mondta répa, másik ezt, de ez egy hagyomány. Ugye akkor meg a törökborsó, tudod, az a ilye száraz borsó meg volt főzve, s akkor a levét

leszűrték neki, s akkor a borsót meg mögtörték, s azt vörös hagymás zsírral mögöntözték, s az volt minden gabonahordáskor mikor vót a gabonahordás összement a szomszédok a rokonok mikor volt a gabona. Amikor ugye mondjuk ez az aratás idején volt, a rokonságba 8-10 kocsi hordta ja a gabonát össze kazalba, és akkor ugye együtt a masina hozzá az masinálta minden portán ott vót az összerakott kazlak, és akkor na most akkor a masináláskor is meg szokták a munkásokat kínálni. Akkor ez vót a kaja töröttborsó, ez vót az első étel. Töröttborsó jó vöröshagymás zsírral jól meg volt szottyulva, s akkor utána volt gombócos káposzta, és akkor, ami meg ami Csököly nem maradhatott el Kincsem, a rétes. Ez a csökölyi rétes, az híres volt mindég a csökölyi rétes. Na, most amikor meggyűttek ezek a nehezebb évek, akiknek kicsit több, nagyobb volt a földterületük, azok gulággá lettek nyilvánítva csak aztán kipusztították az egész falunak, pedig Csökölyben elég sok volt a nagyobb gazda.

- Iparosok voltak?

- Nem angyalom, inkább földmunkások. Iparos nem igen volt, iparosság 2 suszter volt, ha jól tudom arra suszter meg varrónő volt több mondjuk két három, ilyen akkoriban nem voltak a maszek világban iparosok annyi. Hanem utána együtt az az 50-es évek, amire hát még én is, akkor jártam ki az iskolából 50-be, akkor már ugye az a kommunista világ volt, az a Rákosi világ volt, nem volt rossz az se, annyiba hogy nekünk fiataloknak az úttörő volt. Na, akkor jött ugye, együtt ez a csúnya világ, amikor a gulágokat annyira megsanyargatták. Kihajszolták őket a lakábul. El köllöt nekik hagyniuk a lakásukat. Beleraktak olyanokat, akiknek nem volt olyan lakásuk, akkor abban laktak. Úgyhogy utána jöttek a TSZ- k, hát az is jó darabig ment itt a faluba, mert ölég sokáig ment, nem is volt annyira rossz, mondjuk elég jól beilleszkedtünk bele. Sokat köllött dolgozni igaz, mert munka volt, meg is voltunk ölégedve amit kaptunk munkaegységet, meg ugye utána termést is kaptunk a munkaegység után. Nem is volt annyira rossz. Hát ugye akkor az is fölbomlott itt Csökölybe, akkor itt leépett az epertermelés. Az eper.

- A mai napi is működik.

Az még a mai napig is megy. Az még most is megy, úgyhogy még most is elejten mikor voltak akkor voltak hektár szám, de majdnem mind akkor nem igen volt család, hogy csak akkor kis darab is nem volt, hogy magának, vagy eladára ne volna. Ebből termelték ki kicsit a pénzt, mert másképp nem igen lehetett volna itt pénzt keresni, mert munkalehetőség itt nincs ugye a Kaposba köllött volna. Akik el tudtak menni bejárni azok elmentek. Hát akkor

azér a fiatalok is jobban itthon maradtak mivel, ugye az eper akkor jól behozta a pénzt. Mert azért volt olyan év amikor jó termés volt, úgy volt két családnak a milliót is elérte.

-A pálinka az nagyon kelendő?

Hát azt nem igen csinálták, mert Szívem ha csak olyan idő nem volt, amikor nagy esőzés vót, és akkor rohadt az eper, akkor azt már nem lehetett eladni, akkor azt vitték el szesznek, de amikor olyan idő volt, hogy nagyon jó nyár vót, vagy tavasz inkább, mer ugye májustól kezdődött az epernek a szezonja, akkor vót itt, a falu végén még most is megvan itt az utába még most is van eprük. Hát aztán ez mög, de hát most már kezd ez is most már az a helyzet, hogy csak valaki mag nem tudja fölvenni Pestre, hát vagy ahova nem tudom hova hordták, máskor mikor én is foglalkoztam vele, midig volt egy kereskedő aki legyütt ide, és akkor azt innend elszállította. Igaz hogy olcsóbban, mint mikor valaki fölviszi sajátmaga, de hát ott van a kötszég a kocsin mende a futás minen. Helypénz minden ugye. Hát most meg itt vagyunk, megöregedtünk. Nem panaszkodom a falunkra, mer hát mög én ameddig tudok megígértem mer mostan tavaly díszpolgárrá avattak,

-Gratulálok!

-Köszönöm. Úgyhogy évégett a fehér gyász végett, mer ugye hát innen eredt a mi házunktól ennek a úgy hogy kié került, mert kint van még külföldön is kint van a fehér gyásznak a híre. Úgyhogy hát aztán meg hát csak vagyunk mostand ék. Ennyit tudok a múlttól meg a jövőről.

-Jó köszönöm, és azt tetszett nekem mondani telefonban, hogy vissza hozta a fehér gyászt. Mi lehetett annak az oka, hogy éltünk? Ezzel hogy lehetett így?

-Hát életem azzal úgy vót, hogy a török hódoltság után maradt Csökölybe a fehér gyász. A török időkből maradt itt a fehér gyász. Namost ez a fehér gyász az I. világháború órá vót Csökölynek hagyománya. Az első I. világháború. Akkor itt akkor nagy föllendülése volt a fehér gyásznak, úgyhogy a falu népe, akinek halottja vót, azok mind fehérbe gyásztak, de legjobban inkább az ünnepnapokon, Tudod? Ez ünnepi viselet volt a fehér gyász. Mert a hétköznapi ilyen füstökékek viseltek, csak az ünnepi viselet volt. Vasárnaponként, nagypéntekeken, húsvétkor meg hát amikor ez az ilyen ünnepi viselet volt, annak is mondták, hogy ünnepi viselet. Úgyhogy akkor indult ez Csökölybe be, és mer ugye akkor nagyon soknak kinn maradt a családja az I. világháborúban nagon sokan kinn maradtak, és hát itt nálunk ez a templom, láttad, nem figyeltél

-De láttam

-Ez ezer férőhelyes. Ez egy akkora templom, az a templom zsúfolásig szokott mindig néppel lenni, de az olyan egy mikor ünnep vót, vót ide beköltözött egy hosszabb ideig volt egy papunk Busznai Sándor, mikor azt beiktatták, az mesélte el neköm egyszer még, de má akkor öreg vót, mikor emesélte, körülbelül 60-70 évig Csökölynek a papja vót. Amikor meséte hogy hát, aszongya figyelj mikor engem beiktattak aszongya engem ide Csökölybe. Bevittek a templomba beiktatásra, megálltam a templom ajtóba, s nem tudtam szólni. Aszongya azt hittem mikor odaértem, aszongya a kántorunkbak aki háttal állt, figyelj ide aszongya, én most a menyországba vagyk? Mert Csökölynek nagyon szép vót a viseletete is, ez a kontyos viselet? Láttad talán a ?

- Csak képeket láttam

-Van nekem egy nincs összerakva rendese, de meg tudom mutatni a kontyot, mert neköm még van. Aztán aszongya hogy hát a fiatalasszonyokon mind ilyen kontyosan voltak, kasmír szoknya, hát ez a kasmír kendő, gyönyörű... a férfiak meg mind bő gatyásan fekete mellénnyel, akik meg gyászultak, azok meg tiszta hófehérbe. Hát mikor belépett a templomba aszongya ő ottan megátt, s most hol vagyok? Úgyhogy Csökölynek nagy hagyománya volt a fehér gyász, és a II. világháborúig ment. Addig még..., ugye akkor begyűttek a ruszki bácsik, s akkor azok nagyon sok mindent evittek. Ugye akkor nekünk innen Csökölyből el köllött menekülnünk. És ki hogy, ki ki mennyit tudott, s Csököly nagyon híres volt a vászonról és szövésről, a vászonruhák nagyon híres vót. Menté és mellény is vót. Ugye a használati ruhákat is mond abbó csinálták a régiek. Szűk gatyába vótak a férfiak, azt csináltak vászonból, nem fekete gatyába vótak. Abba arattak is. Ing is mindig ebbő a szöttesbő vót szabva nekik, és akkor ugye nagyon sok helyről mög hát a hímes szöttesek. Vót minden háznak, ide mikor tél meggyütt, az idősebb asszonyok nekiátak fonni, télen meg fonni, tavaszra már készen voltak a tekercs vásznak. Úgyhogy abbú szabták föl a ruhát mindet.

-De gyönyörűek lettek azok a ruhák

-Majd mutatok egyet- kettőt ami nekem még mögvan. Aztán hát most ugye begyűttek a ruszki, ki mit el tudott magával vinni, vót akinek se kocsija semmije, amit a hátára fő tudott rakni, avval ment e. Hát itt ezek az én, hát én is úgy kerütem ide, hogy ezek is gulágok voltak hát ezek is. Aszongya, ilyen tulipánost láttál?

-Igen

-Abba ásták el ezeket a gyönyörű vászonruhákat, tudod amiket, hogy hát valami maradjon meg. Aztán mikor visszagyűttek nem találták, valaki fővette faluba vitték e, nem a ruszlik vitték e. Hát azt mindenkinél elveszekedett nem volt, és akkor a II. világháború után leállt itt a ... esetleg egy két öregasszonyt akit lehetett látni, ha más nem, ha ment a templomba akkor ilyen fehér, fekete kendőt kötött, csak egy ilyen fehér pántott mint itt a fején van olyat tett föl, a gyásznak a jelét érte? Na, azt akkor neg gyűtt ez a Knézy Judit, az gyűtt ide Csökölybe. Ilyen népművészeti kutatásra, aztán hát azt ide bocsátották mihozzánk. Innen indút ki a fehér gyász utána is innen indút a mi házunktól. Judittal nem beszéltél? Nem tudál vele beszélni? Na és az Orsolyával itt a Kaposi múzeumnál itt se találkoztál vele? Kapitány Orsolya

-Most már nem Orsolya van, hanem Zsófia.

-Valahol itt dolgozik az Orsolya is, valahol itt van, aztán még az ide gyűtt, mondta hogy szeretene ezt- azt írni róla, akkor még élt szegény párom is, hát az aztán elmondta mert ő jobban tudta, mert idősebb volt nálam, 11 év különbség vót köztün a házasságnál, ő még idősebb vót, és nagyon szeretett az öreg között lenni, és annyira annyira befolyásulta a Juditot. Aztán akkor a fehér gyászt elővettem, mert nekünk vót egy öltöny, s akkor elővette és akkor elkezdte és így kezdődött. Csinált róla a fényképeket. Aztán a Moldován Domokos az legyűtt az is mer meghallotta hogy itt Csökölybe mi van, és akkor ő is legyűtt és akkor hát ő két hónapon köröszkül, hát 72-es években ha jól emlékszek akkor vót amikor a Moldován 75-ben készítette el a filmet, Halálnak halálával halsz. Ez volt a filmnek a címe, hát akkor énnekem ide majdnem minden hónapba legyűtt 2 éven köröszkül. Moldellt kellett állni, mert csinálta ja a fölvételeket mindent. És akkor utána mikor hát mögmondta, hogy elkészült már annyira, és akkor én akkor 11 asszonyt szedtem össze a faluba és még akkor annyi ruhát szedtem össze, hogy akinek tudtam hogy még van, és akkor 11 asszonyt föl tudtunk öltöztetni fehér gyászba meg valami 5 vagy 6 férfit, aki feleségestül együtt vállalta a filmezést. És akkor megkészült az a film 75- be ha jól emlékszek akkor készült el a filmje a Moldovánnak, hát abban ugye ő is Velencén ' . díjat nyert. ' . díjat nyert vele, meg hát azóta is annyira elterjedt ez a fehér gyász, hogy hogy hát ez ,ami itt van nédd fönt e, ez naptár, egy naptárnak a...

-1985. 11. hó

... annak a táblázata vót ez a,, úgyhogy akkor naptárokba, újságcikkekbe, na hát mindenhez.

-Gyönyörű az a kép, az interneten is fölt van

-Ugye, gondolom, mert itt is ezek is a múzeumot is, ez most fébe va, mert leltározni köllött a cuccokat benne, de egyszer már összeraktuk. Azt is én raktam össze mondjuk, aztán Orsolyávan, Na az Orsolya is kinn volt,de széllyel köllött rakni, mer minden darabot le köllött leltározni, meg hát most nem tudom mi lesz vele mert nem volt bevezetve, nem egy régi épület, hanem egy új épület, az az iskola. Az egy ilyen Iskola volt, és hát nem felelt meg a múzeumnak, csak ilyen bemutató teremnek. Aztán most be köllött vezetni fűtést nem volt bennt, meg most azt mondták, hogy le köll nekik gázazni mindent, tudod a ruhákat meg a bútorokat, hogy a szú meg moly ne menjen bele

-Gyöngyi is ezt mondta nekem a hivatalban

-Na most ezt talán ne vedd föl....